

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE

DAUGAVPILS UNIVERSITY
THE FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

DIĀNA OZOLA

**CEĻJUMA APRAKSTA ŽANRA TIPOLOĢIJA
20.–21. GADSIMTU MIJAS
LATVIEŠU UN AMERIKĀŅU LITERATŪRĀ**

**TYOLOGY OF THE GENRE OF TRAVELOGUE
IN LATVIAN AND AMERICAN LITERATURE
AT THE TURN OF THE 20TH AND THE 21ST CENTURIES**

**PROMOCIJAS DARBA
KOPSAVILKUMS**

zinātnes doktora grāda zinātnes doktore (Ph. D.) humanitārajās un mākslas zinātnēs iegūšanai
(valodniecības un literatūrzinātnes nozarē
salīdzināmās literatūrzinātnes apakšnozarē)

SUMMARY

of the thesis for obtaining the doctoral degree (Ph. D.) in the Humanities and Arts
(in the branch of linguistics and literary science
the sub-branch of comparative literary science)

Daugavpils 2023

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā „**Daugavpils Universitātes stratēģiskās specializācijas jomu akadēmiskā personāla profesionālās kompetences stiprināšana 3. kārtā**”

Vienošanās Nr. 8.2.2.0/20/I/003

Promocijas darbs izstrādāts **no 2013. līdz 2023. gadam.**

Doktora studiju programma: Literatūrzinātne, apakšnozare – salīdzināmā literatūrzinātne.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja:

Dr. philol. prof. Maija Burima (Daugavpils Universitāte).

Oficiālie recenzenti:

1. Dr. hum. art. vad. pētn. Laura Laurušaite (Lietuviešu literatūras un folkloras institūts);
2. Dr. philol. pētn. Jānis Oga (Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts);
3. Dr. philol. vad. pētn., asoc. prof. Alīna Romanovska (Daugavpils Universitāte).

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Daugavpils Universitātes Valodniecības un literatūrzinātnes promocijas padomes atklātajā sēdē 2023. gada 22. novembrī plkst. 10.00 tiešsaistē ZOOM platformā.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu var iepazīties Daugavpils Universitātes bibliotēkā Parādes ielā 1, Daugavpilī un DU interneta mājaslapā www.du.lv

Atsauksmes sūtīt Promocijas padomes sekretārei Daugavpilī, Vienības ielā 13, LV-5401, tālrunis (+371) 28359274; e-pasts: ingrida.kupsane@du.lv

Promocijas padomes sekretāre: Dr. philol. doc. Ingrīda Kupšāne.

DAUGAVPILS
UNIVERSITĀTE

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

The present research has been funded by ESF Project No. 8.2.2.0/20/I/003

“Strengthening of Professional Competence of Daugavpils University Academic Personnel of Strategic Specialization Branches 3rd Call”

The present Doctoral Thesis has been elaborated **from 2013 to 2023**.

Doctoral study programme: Literary Science, the sub-branch of Comparative Literary Science.

The scientific advisor of the Doctoral Thesis:

Dr. philol. prof. Maija Burima (Daugavpils University).

Official reviewers:

1. Dr. hum. art. senior researcher Laura Laurušaite (The Institute of Lithuanian Literature and Folklore);
2. Dr. philol. researcher Jānis Oga (The Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia);
3. Dr. philol. senior researcher, asoc. prof. Alīna Romanovska (Daugavpils University).

The defence of the Doctoral Thesis will take place in Daugavpils University at the open meeting of Doctorate Council of the branch of linguistics and literary science, in Daugavpils, on 22 November 2023, at 10 am, in ZOOM platform.

The Doctoral Thesis and its summary **are available at the library of Daugavpils University**, Parades Street 1 in Daugavpils and at homepage of University: www.du.lv

Comments are welcome. Send them to the secretary of the Doctorate Council, 13 Vienības Street, Daugavpils, LV-5401, Tel. (+371) 28359274; e-mail: ingrida.kupsane@du.lv

Secretary of the Doctorate Council: Dr. philol. doc. Ingrīda Kupšāne.

PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Ceļošana ir sociāls fenomens, kuram ir svarīga loma dažādās cilvēka dzīves jomās. Mūsdienu cilvēks ceļo vairāku iemeslu dēļ: lai atpūstos, lai tirgotos, lai veiktu pētījumus, lai gūtu zināšanas dažādās jomās, lai atrastu jaunu dzīvošanas vietu u.tml. Tā ir iespēja kaut ko iemācīties – „atvērt prātu”¹ un pieņemt citādo. Ceļošana ir tas, ar ko ikviens saskaras savas dzīves gaitā; atšķiras tikai attālumi un pārvietošanās veidi.

Kaut gan ar ceļojumiem saistīta literatūra eksistē daudzās kultūrtelpās dažādās formās, ceļojumu tekstiem ir atšķirīgs vēsturiskais fokuss un piemīt zināma nacionālā specifika. Turklāt ceļojumu aprakstu izpēti procesā joprojām paliek aktuāla diskusija par to piederību daiļliteratūrai vai publicistikai. Ceļojuma apraksta žanra pētīšanas sākumposmā ceļojumu tekstus ir diezgan viegli nošķirt no citiem literārajiem žanriem, jo masu tūrisma kontekstā un vispārējā lasītāja izpratnē jebkura ceļojuma apraksta centrālais motīvs ir kāds ceļojums vai izbrauciens ar noteiktu maršrutu vai noteiktā virzienā, kas kļūst par pamatu ceļojuma naratīva sižetam.

Lielākajai daļai ceļojumu ir raksturīga atklājuma izjūta, tieksme pēc piedzīvojumiem un pieredzes, kā arī vēlme ieraudzīt ko jaunu vai neparastu, lai turpmāk dalītos savos iespaidos ar lasītāju. Taču žanra dziļākās pētīšanas, analīzes un interpretācijas procesā to bieži vien ir samērā grūti definēt, kā arī noteikt tā robežas paša žanra neviendabīguma dēļ. Savā vienkāršībā un vienlaicīgi daudzpusībā ceļojuma apraksta žanra izpēti kļūst par diezgan sarežģītu un līdz ar to izaicinošu procesu.

Globalizācijas procesu ietekme paver plašas iespējas žanra attīstīšanai un transformācijām. 21. gadsimtā daudzu konvenciju un aizliegumu robežas tiek dzēstas, bet ceļošanas horizonti paplašinās, pateicoties jaunu tehnoloģiju izmantošanai. Interneta laikmets ievieš literārajā telpā ceļojumu emuārus. Atšķirībā no ceļojumu aprakstiem, tie ir ceļojumu ieraksti tīmekļa profilos, bieži ar visai nosacītu literāro vērtību, taču ar pievilcīgu reprezentāciju, kas tiem nosaka to popularitāti mūsdienu lasītāju vidū.

Promocijas darba tēma ir **“Ceļojuma apraksta žanra tipoloģija 20.–21. gadsimtu mijas latviešu un amerikāņu literatūrā”**.

Promocijas darba hipotēze. Ceļojuma apraksta žanram mūsdienu pasaules literatūrā ir nozīmīga kvantitatīvā un tipoloģiskā izaugsme; žanrs pastāvīgi transformējas gan formas, gan satura ziņā dažādu literāro un kultūrvēsturisko procesu ietekmē. 20.–21. gadsimtu mijas ceļojuma aprakstiem ir kopīgas tipoloģiskās iezīmes, kā arī ir unikālas žanriskas modifikācijas, ko nosaka autoru izcelsmes kultūra un optika, no kuras kultūras pozīcijas teksts ir rakstīts.

Promocijas darba mērķis: raksturot ceļojuma apraksta žanra īpatnības mūsdienu latviešu un amerikāņu literatūrā, akcentējot tipoloģiskās konverģences un atšķirības, apkopojot kopīgas ceļojuma apraksta žanra iezīmes, kā arī identificējot atsevišķu autoru unikālo izteiksmi.

Promocijas darba uzdevumi:

- aplūkot attiecīgo ceļojuma apraksta žanra terminoloģiju un pamatkonceptijas;
- izpētīt mūsdienu ceļojuma apraksta žanra specifiku;
- aktualizēt ceļojuma apraksta žanra būtiskās iezīmes latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstos;
- izpētīt žanra tipoloģiskās īpatnības un veikt to salīdzināmo analīzi latviešu un amerikāņu literatūrā;

¹ Pommere, L. *Impro ceļolumi – Edgars Kuzmans*.

Pieejams: https://www.impro.lv/c_article.php?selected=articles&artId=ABOUT141 [skatīts: 11.06.2021].

- izpētīt ceļojumu aprakstu kultūrtelpisko dualitāti un determinēt žanram raksturīgākās binārās opozīcijas;
- noteikt dzīvesstāsta iezīmes mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstos;
- identificēt ģeopolitisko diskursu mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstos;
- ilustrēt un ar apkopoto empīrisko materiālu komentēt ceļojuma apraksta žanra tipiskās iezīmes un nacionālās žanriskās variācijas;
- sistematizēt kopīgās ceļojumu aprakstu iezīmes un autoru unikālo izteiksmi.

Promocijas darba teorētiskā un metodoloģiskā bāze

Mūsdienu kritiskās tradīcijas ietvaros ceļojuma apraksta žanra pētīšanai un analīzei tiek sintezētas vairākas metodes un dažādu literāro skolu pieejas, veidojot kombinētu metodoloģiju.

Ar mērķi ekscerpēt spilgtākos semantiskos ceļojumu aprakstu nozīmju pretmetus ir izmantota strukturālā pieeja; ģeopolitisko procesu refleksija ceļojuma aprakstos tiek raksturota ar postkoloniālo studiju palīdzību.

Ar vēsturisko metodi tiek veikts ceļojumu aprakstu vēsturiskais pārskats un analizētas tam raksturīgās vēsturiskās tendences.

Ar kultūrvēsturiskās metodes palīdzību tiek aplūkota latviešu un amerikāņu ceļojumu literatūras ģenēze un attīstīšanās, fokusējoties uz atsevišķiem vēstures posmiem, kuri noteikuši žanra evolūciju un specifiku latviešu un amerikāņu kultūrtelpās.

Ar antropoloģisko pieeju latviešu un amerikāņu ceļojuma apraksti tiek iekonturēti ģeopolitiskajā un sociālekonomiskajā diskursā.

Ar strukturāli semiotisko metodi tiek ekscerpēta un semantiski analizēta ceļojuma apraksta žanra specifika, kā arī žanra tipoloģiskās iezīmes, fokusējoties uz tādām ceļojuma apraksta žanram raksturīgajām opozīcijām kā *savējais – svešais, lokālais – globālais, daba – civilizācija* u.c.

Latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstu autoru tipoloģijas un specifikas salīdzināmās analīzes veikšanā tika izmantota salīdzināmā metode. Tā tiek pielietota, lai identificētu kopīgas ceļojuma apraksta žanra tipoloģiskās iezīmes latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstos, kā arī akcentētu autoru unikālus veidojumus, kuri kopīgo iezīmju fonā rada pilnvērtīgu priekšstatu par mūsdienu ceļojuma apraksta žanra savdabību.

Kultūrantropoloģiskā paradigma noteica nepieciešamību pievērsties kopīgajai ceļojumu naratīvu iezīmei – mentālajai kartogrāfijai – t.i. katra ceļotāja un katra telpas uztvērēja subjektīvajām zināšanām (tostarp klišejām) par telpas objektiem, attāluma un to pārvarēšanai veltītā laika samēriem, emocionālajai saiknei ar telpu, kurā notiek subjekta pārvietošanās. Dotajā promocijas pētījumā ar šo metodi ir salīdzinātas nevis paši vēstures procesi, bet klišejas un stereotipi, ko rada dažādas vēstures paradigmas latviešu un amerikāņu ceļotāju apziņā.

Empīriskais pētījums balstās arī uz attiecīgajām teorijām: naratoloģiju, kas pēta naratīva struktūras ietekmi uz lasītāja recepciju, un imagoloģiju, kas veicina binārās opozīcijas *savējais – svešais* apzināšanu ceļojuma apraksta žanra kontekstā.

Promocijas darba tematiskās un metodoloģiskās novitātes un aktualitātes pamatojums

Savējās tautas kultūras, literatūras un tradīciju izpēte nav iespējama šauros ietvaros jeb izolētā vidē. Globalizācijas laikmets un 21. gadsimta multikulturālisma tendences vedina sintezēt lokālo un globālo kultūras uztveri glokālā sinerģijā. Starpkultūru dialogs kļūst par dominējošo izteiksmi, lai veicinātu valsts garīgo un kultūras vērtību mantojuma integrēšanu pasaules kultūras, mākslas un literatūras kontekstā. Mūsdienu komparatīvie pētījumi ļauj ne tikai aplūkot un

diferencēt kopīgo, bet arī akcentēt specifiskās nacionālās īpatnības analizētajos un interpretētajos literārajos darbos.

Jaunākie pētījumi liecina, ka ceļojuma apraksta žanrs ir plaši pētīts Amerikas un Eiropas kultūrtelpās. Kaut gan latviešu zinātniskajos izdevumos var sastapt vairākus teorētiskus pētījumus ceļojumu literatūras virzienā, ceļojuma apraksta žanra teorētiskie jautājumi latviešu literatūrzinātnē līdz šim nav bijis sistēmiskās izpētes jautājums. Latvijas pētnieki to bieži iekonturē nacionālās literatūras vēstures paradigmā vai integrē ceļojuma tēmu kāda cita pētījuma kontekstā. Parādās arī tādi pētījumi, kuros tiek aktualizēta un pētīta viena atsevišķa ceļojuma apraksta žanra tipoloģiskā vai tematoloģiskā īpatnība. Savukārt, Daugavpils universitātes literatūrzinātniskajā skolā šis jautājums tiek raksturots salīdzināmajā skatījumā. Tomēr joprojām pastāv daži Ziemeļamerikas un Rietumeiropas literatūrzinātnes telpā ar ceļojuma apraksta žanra saistīti nozīmīgie jautājumi, kuri Latvijā ir palikuši bez ievēribas (piemēram, parateksta funkcijas ceļojuma aprakstos, poētisko un publicistisko ceļojuma tekstu argumentēta diferencēšana, ceļojuma apraksti ģeopolitiskajā diskursā u.c.). Šajā promocijas darbā īstenotā sistemātiskā žanra analīze, kā arī amerikāņu un latviešu ceļojuma aprakstu sastatāmā analīze, ļauj parādīt un izvērtēt žanru jaunā skatījumā. Ceļojuma aprakstu attīstības vēstures analīze palīdz atklāt 20.–21. gadsimtu mijas īpatnības, akcentējot spilgtākos literāros procesus latviešu un amerikāņu kultūrtelpās teorētiskā diskursā. Savukārt mentālās kartēšanas aspekts ļauj interpretēt vēstures paradigmu recepcijas aplūkotajās literatūrās. Turklāt būtu izaicinoši iedziļināties jautājumā par žanra piederību daiļliteratūrai vai publicistikai un izcelt ceļojuma aprakstu publicistiskos elementus, poētiskās iezīmes, kā arī izanalizēt iespējamās daiļliteratūras un publicistisko tekstu elementu kombinācijas viena ceļojuma naratīva ietvaros.

Promocijas pētījumā aplūkotajām literatūrām ir kopīgas un unikālas iezīmes. Neraugoties uz ASV un Latvijas teritoriālajām un kultūrvēsturiskajām atšķirībām, literatūrā projicējas tipoloģiski līdzīgi koncepti: ceļojuma apraksta žanra savdabība, ceļojuma tekstu formu daudzveidība un to hibrīditāte, binārās opozīcijas *savējais – svešais* izpausmes u.tml. Promocijas darbā īstenota latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstu sastatāmā analīze balstās uz kopīgas žanriskās vai tipoloģiskās dominantes noteikšanu mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstos, kā arī uz unikālā identificēšanas pētāmajās kultūrtelpās. Empīriskās daļas nolūks ir identificēt ceļojuma apraksta žanra variācijas, kā arī aktualizēt nacionālo literatūru specifiskas izpausmes ceļojumu aprakstos.

Pētījuma nepieciešamība ir arī saistīta ar attiecīgo metožu konsekvento pielietošanu mūsdienu ceļojumu aprakstu analīzē. Turklāt netulkoto latviešu valodā un nepazīstamo mūsdienu amerikāņu autoru ceļojumu tekstu korpusa analīze sniedz iespēju paplašināt pasaules literārā mantojuma recepciju Latvijas kultūrtelpā.

Promocijas darba apjoms un struktūra

Promocijas darba struktūru veido ievads, sešas nodaļas ar apakšnodaļām, secinājumi, literatūras saraksts un seši pielikumi.

1. nodaļa „Ceļojuma apraksts žanra kontekstā” sniedz vispārīgu ieskatu ceļojuma apraksta žanra izpētes problemātikā. Ir aktualizēts jautājums par žanra ģenēzi un tā attīstības tendencēm, ir noteikti žanra evolūcijas posmi latviešu un amerikāņu literatūrā. Īpaša uzmanība tiek pievērsta ceļojuma apraksta žanra savdabībai: ir identificētas žanra tipiskās iezīmes, noteiktas ceļojumu tekstu daudzveidīgas formas, akcentēta ceļojuma apraksta žanra hibrīditāte, aktualizēts jautājums par ceļojuma apraksta žanra piederību daiļliteratūrai vai publicistikai.

2. nodaļā “Ceļojuma apraksta žanra īpatnības 20.–21. gadsimtu mijas latviešu un amerikāņu literatūrā” ir aplūkotas un komentētas būtiskākās ceļojuma apraksta žanra iezīmes, tādas kā hronoloģiskais stāstījums, ceļa mākslinieciskais tēls, meklēšanas motīvs, kā arī akcentēta fakti un dokumentālo elementu loma ceļojuma teksta autentiskuma veidošanā.

3. nodaļa “Ceļojuma apraksta žanra bināro opozīciju izpausmes latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos” aktualizē bināro opozīciju izpausmes ceļojuma apraksta žanra ietvaros. Žanram tipiskākās binārās opozīcijas (*savējais – svešais, mājas – ceļš, daba – civilizācija* u.c.) ir komentētas ar piemēriem no mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstiem.

Promocijas darba **4. nodaļa** ar nosaukumu **“Ceļojuma apraksts dzīves rakstībā”** aktualizē *dzīves rakstības* iezīmes mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstos. Šajā nodaļā ir aplūkots *dzīves rakstības* jēdziens, iezīmēti dzīvesstāstam raksturīgie elementi, kā arī izcelts tematiskais korpuss, kurā ir ieskicēti ceļojuma tekstam tipiskie auto/ biogrāfijas virzieni un komponenti: identitātes meklēšanas motīvs, sevis meklējumi un sevis izzināšana, auto/ biogrāfijas komponenti ainavas reprezentācijā u.c.

5. nodaļa “Ģeopolitiskais diskurss mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos” aktualizē ģeopolitikas jēdzienu, kas ir vērsts uz Sibīrijas hronotopa vēsturiski politisko procesu reprezentācijas specifiku mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstos, akcentējot politisko ietekmju kopīgās un atšķirīgas recepcijas. Šajā nodaļā Sibīrijas telpiskās identitātes ir iezīmētas kā sociālās konstrukcijas, nevis kā šī reģiona ģeogrāfiskās īpatnības.

6. nodaļā “Ceļojumu aprakstu mākslinieciskā forma un parateksta pragmatika mūsdienu latviešu un amerikāņu autoru ceļojumu aprakstos” ir akcentēta teksta mākslinieciskās formas nozīme un ir aplūkots paratekstualitātes jēdziens ceļojuma apraksta žanra kontekstā. Īpašā uzmanība tiek pievērsta parateksta pragmatikai un paratekstuālā aparāta funkcijām mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstos.

Promocijas darba **nobeigumā** ir apkopoti galvenie pētījuma gaitā gūtie rezultāti. Izmantotās literatūras sarakstā ir 191 literatūras vienība. Tekstu korpusu veido 39 avoti.

Promocijas darba rezultātu aprobācija

Zinātniskie projekti

2018: DU pētniecības projekts Nr. 14-95/10 “Kanādiešu un latviešu literārās paradigmas un krustpunkti” – projekta pētniece

2020: DU pētniecības projekts Nr. 14-95/7 “Ziemeļamerikāņu literatūras novitāšu izpēte un integrēšana mācību procesā un zinātniskajā komunikācijā” – projekta pētniece

2022: DU pētniecības projekts Nr. 14-95/2022/13 “Padomju pagātnes (de)konstrukcija un kultūras pārmantošana 20. gs. 2. puses – 21. gs. latviešu literatūrā, mutvārdu naratīvos un digitālajās komūnās: ģeopolitiskais, reģionālais un kultūras aspekts” – projekta pētniece

Zinātniskas publikācijas

1. Ozola, Diāna. *Theoretical Aspects on Travelogue in Modern Literature. Komparatīvistikas almanahs Nr. 6 (35) Literārais teksts: žanru modifikācijas un naratīva specifika*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2014, 81.–91. lpp. ISSN 2255-9388, ISBN 978-9984-14-699-7. EBSCO datubāzē.
2. Ozola, Diāna. *The Reception of Siberia in P. Theroux's and I. Ābele's Travelogues*. Daugavpils Universitātes 57. Starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2015, 21.–28. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-753-6_57%20konf%20kraj_C_Hum%20zin.pdf ISBN 978-9984-14-753-6. EBSCO datubāzē.
3. Ozola, Diāna. *The Features of Travelogue in Paul Theroux's Texts. Comparative Studies. Human in Literature and Culture: Interdisciplinary Perspective*. Vol. 7 (3). Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2016, 132.–142. lpp. ISSN 1691-5038, ISBN 978-9984-14-784-0. EBSCO datubāzē.
4. Ozola, Diāna. *Sadzīves kultūras refleksija mūsdienu amerikāņu un latviešu ceļojuma aprakstos: svešais jeb eksotiskais pretstatā savējam*. Zinātnisko rakstu krājums X “Kultūras studijas. Sadzīve literatūrā un kultūrā.” Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2018, 114.–126. lpp. EBSCO datubāzē.
5. Ozola, Diāna. *Contemporary Women Travel Writers and their Contribution to Latvian and American Literature*. Daugavpils Universitātes 59. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. C. daļa “Humanitārās zinātnes”. Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2017., 23.–31. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-834-2_59_konf_kraj_C_Hum%20zin.pdf ISBN 978-9984-14-834-2, ISSN 2500-9842, ISSN 2500-9877. EBSCO datubāzē.
6. Ozola, Diāna, Badina, E., Meskova, S., Antonevica, J. *The Typology of Travelogues in North American Travel Writing: Fiction vs Non-Fiction*. The Proceedings of the 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences & Arts SGEM 2018, Issue 6.2, Section Literature & Poetry, p. 593–600.
7. Ozola, Diāna. *Latviešu identitātes un asimilācijas tēlojums I. Leiša un U. Brieža ceļojumu dienasgrāmatā „Latviešus Sibīrijā meklējot*. Daugavpils Universitātes 60. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. C. daļa “Humanitārās zinātnes” Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2018., 24.–32. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/978-9984-14-865-6_60_konf_kraj_C_Hum%20zin_LABOTS.pdf ISSN 2500-9842 ISSN 2500-9877 ISBN 978-9984-14-865-6. EBSCO datubāzē.
8. Ozola, Diāna, Meskova, S. *The Representation of African Culture and Lifestyle in Modern American and Latvian Travelogues: “Dark” or Exotic Continent*. The Proceedings of the 6th SWS International Scientific Conference on Arts & Humanities SGEM 2019, Volume 6, Issue 2, Section Literature & Poetry, pp. 389-396.
9. Ozola, Diāna. *Siberian Culture and Lifestyle in the Reception of Contemporary North American and Latvian Travel Writers*. The Proceedings of the 7th SWS International Scientific Conference on Arts & Humanities SGEM 2020, Volume 6, Issue 2, Section Literature & Poetry, pp. 147-157.
10. Ozola, Diāna. *Ainavas pieredze un tās tēlojums mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos*. Zinātnisko rakstu krājums XXII "Literatūra un kultūra: process,

mijiedarbība, problēmas". Dzīves rakstība - II. Daugavpils universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 2022., 84.–95. lpp. EBSCO datubāzē.

11. Ozola, Diāna. *Ceļojuma apraksta žanra bināro opozīciju izpausmes latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos*. Daugavpils Universitātes 64. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. C. daļa "Humanitārās zinātnes". Daugavpils: Daugavpils Universitāte, 2022., 61.–70. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/978-9984-14-984-4_64_konf_kraj_C_Hum%20zin.pdf ISSN 2500-9842 ISSN 2500-9877 ISBN 978-9984-14-984-4. EBSCO datubāzē.
12. **Ozola, Diāna**, Burima, M. 2023. *Geopolitical Discourse in Contemporary Latvian and American Travel Narratives*. Journal of Frontier Studies. Vol. 8, No. 2 "Siberian and Far Eastern Frontiers", 291.-312. lpp. URL: <https://jfs.today/index.php/jfs/issue/view/32> ISSN: 2500-0225 <https://doi.org/10.46539/jfs.v8i2.418> SCOPUS datubāzē.

Zinātniskas konferences un semināri

1. I starptautiskais komparatīvistikas kongress *Cilvēks valodā, literatūrā, kultūrā*. Referāta tēma: *The Features of Travelogue in Paul Theroux's Texts*, 2013. gada 14.–16. novembrī.
2. Starptautiskā zinātniskā konference "XXIV Zinātniskie lasījumi". Referāta tēma: *Ceļojuma apraksta žanra teorētiskie aspekti jaunākajā literatūrā*, Daugavpils, Latvija, 2014. gada 30.–31. janvārī.
3. Starptautiskā zinātniskā konference "XXV Zinātniskie lasījumi". Referāta tēma: *Dažādas paaudzes amerikāņu un latviešu trevelogu attīstībā*. Daugavpils, Latvija, 2015. gada 29.–30. janvārī.
4. Daugavpils Universitātes 57. starptautiskā zinātniskā konference. Referāta tēma: *The Reception of Siberia in P. Theroux's and I. Ābele's Travelogues*. Daugavpils, Latvija, 2015. gada 16.–17. aprīlī.
5. Daugavpils Universitātes 59. starptautiskā zinātniskā konference. Referāta tēma: *Contemporary Women Travel Writers and Their Contribution to Latvian and American Literature*. Daugavpils, Latvija, 2017. gada 6.–7. aprīlī.
6. Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes starptautiskā zinātniskā konference "XXVII Zinātniskie lasījumi". Referāta tēma: *Sadzīves kultūras refleksija mūsdienu amerikāņu un latviešu ceļojuma aprakstos: svešais jeb eksotiskais pretstatā savējam*. Daugavpils, Latvija, 2017. gada 26.–27. janvārī.
7. Daugavpils Universitātes 60. starptautiskā zinātniskā konference. Referāta tēma: *Latviešu identitātes un asimilācijas tēlojums I. Leiša un U. Brieža ceļojumu dienasgrāmatā "Latviešus Sibīrijā meklējot"*. Daugavpils, Latvija, 2018. gada 26.–27. aprīlī.
8. Daugavpils universitātes 61. starptautiskā zinātniskā konference. Referāta tēma: *Parateksta pragmatiskās funkcijas mūsdienu latviešu un amerikāņu autoru ceļojumu aprakstos*. Daugavpils, Latvija, 2019. gada 11.–12. aprīlī.
9. 7th SWS International Scientific Conference on Art and Humanities – ISCAH 2020. Referāta tēma: *Siberian Culture and Lifestyle in the Reception of Contemporary North American and Latvian Travel Writers*. Albena, Bulgārija, 2020. gada 25.–27. augustā.
10. Daugavpils Universitātes Doktora studiju programmas „Literātūrzinātne” doktorantu zinātniskais seminārs "DOKTORANTU FESTIVĀLS". Referāta tēma: *Ģeopolitikas reprezentācija mūsdienu ceļojuma aprakstos*. Daugavpils, Latvija, 2021. gada 10. decembrī.

11. Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes starptautiskā zinātniskā konference “XXXII Zinātniskie lasījumi”. Referāta tēma: *Ainavas pieredze un tās tēlojums mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos*. Daugavpils, Latvija, 2022. gada 27.–28. janvārī.
12. Daugavpils universitātes 64. starptautiskā zinātniskā konference. Referāta tēma: *Ceļojuma apraksta žanra bināro opozīciju izpausmes latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos*. Daugavpils, Latvija, 2022. gada 21.–22. aprīlī.
13. Daugavpils universitātes starptautiskā zinātniskā konference “XXXIII HF Zinātniskie lasījumi”. Referāta tēma: *Otrais ceļojums vai “pa slavenību pēdām”: pazīstamo personību un literāro varoņu dzīvesstāsti trevelogu kontekstā*. Daugavpils, Latvija, 2023. gada 26.–27. janvārī.

Konferenču tēzes

1. Ozola, Diāna. *The Reception of Siberia in P. Theroux's and I. Åbele's Travelogues. Abstracts of the 57th International Scientific Conference of Daugavpils University*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2015, 16. lpp. URL: http://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/2015_978-9984-14-716-1_DU_57_starpt%20zinatn_konf_tezes.pdf ISBN: 978-9984-14-716-1.
2. Ozola, Diāna. *Contemporary Women Travel Writers and Their Contribution to Latvian and American Literature. Abstracts of the 59th International Scientific Conference of Daugavpils University*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2017, 13. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/2017_978-9984-14-797-0_DU%2059%20starpt%20zinatn%20konf%20tezes.pdf ISSN 2500-9834. ISBN 978-9984-14-797-0.
3. Ozola, Diāna. *The Representation of Latvian Identity in I. Leitis' and U. Briedis' Travel Diary “In Search of Latvians in Siberia”*. Abstracts of the 60th International Scientific Conference of Daugavpils University, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2018, 13.–14. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/DU_60_starpt_zinatn_konf_tezes.pdf
4. Ozola, Diāna. *Parateksta pragmatiskā funkcija mūsdienu latviešu un amerikāņu autoru ceļojumu aprakstos*. Abstracts of the 61st International Scientific Conference of Daugavpils University, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2019, 18.–19. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/DU_61_starpt%20zinatn_konf_tezes_DRAFT.pdf
5. Ozola, D. *“Ceļojuma apraksta žanra bināro opozīciju izpausmes latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos”*. Abstracts of the 64th International Scientific Conference of Daugavpils University, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2022, 25. lpp. URL: https://dukonference.lv/files/Tezes_64.konf_labotas.pdf

PROMOCIJAS DARBA SATURA IZKLĀSTS

Promocijas darba **ievadā** sniegts tēmas izvēles pamatojums, definēts mērķis, izvirzīti pētījuma pamatuzdevumi un pētījuma hipotēze, raksturota teorētiskā un metodoloģiskā bāze, iezīmēta pētījuma novitāte Latvijas kultūrtelpā. Ievaddaļā tika raksturots izmantoto literāro tekstu korpus, kā arī sniegts plašs izmantotās zinātniskās literatūras korpusa pārskats.

1. nodaļa “Ceļojuma apraksts žanra kontekstā”

Publicistiskie un poētiskie teksti ar ceļojuma tematiku ir pastāvējuši pasaules literatūrā tūkstošiem gadu. Savos pētījumos P. Hjūms un T. Jangs, analizējot ceļojumu aprakstu agrīnās formas, žanra evolūciju un žanram raksturīgās transformācijas, norāda, ka “[..] ceļojumu literatūra ir jāaplūko kā plašs un pastāvīgi mainīgs žanrs ar komplicētu vēsturi, kas ir vēl pienācīgi jāizpēta”². Mūsdienu ceļojumu aprakstiem ir bagāts mantojums, jo tie pastāvīgi transformējas dažādu kultūrvēsturisko procesu ietekmē. Šodien ceļojuma teksti izceļas ar savu nevienādīgumu, saturisko daudzveidību, tekstu formu dažādību un tematikas amplitūdu, kas arī izraisa lielu lasītāju auditorijas pieprasījumu.

1.1. apakšnodaļā “**Terminoloģija un pamatkoncepti**” ir aplūkoti vairāki jēdzieni ceļojuma apraksta žanra apzīmēšanai latviešu un angļu valodās.

Anglofonajā kultūrtelpā uz ceļojumu tekstiem attiecināma terminoloģija ir samērā universāla – apzināta, saskaņota un akceptēta literatūrzinātnieku vidē. 20. gadsimta garumā un līdz mūsdienām ceļojumu aprakstus pārsvarā apzīmēja ar vārdu *travelogue*, ko ieviesa amerikāņu fotogrāfs, ceļotājs un režisors Eliass Bertons Holmss, kuru līdz mūsdienām dēvē par ceļojuma apraksta žanra tēvu (*Father of the Travelogue*³). Pirms koncepta *travelogue* apzināšanās un parādīšanās vārdnīcās, ceļojumu tekstus anglofonajā kultūrtelpā apzīmēja ar jēdzieniem *travel writing*, *travel literature* jeb *travel narratives*, kuri joprojām pastāv un tiek plaši pielietoti.

Mūsdienu latviešu literatūrzinātnē terminoloģijas problēma kaut gan ir apzināta, tomēr joprojām nav līdz galam atrisināta, jo nav konsekventa viedokļa ceļojuma apraksta žanra definēšanā. Visizplātītākais latviešu žanra apzīmējums ir *ceļojuma apraksta žanrs*. Tekstus ar ceļojuma motīvu arvien biežāk dēvē par ceļojuma naratīvu, kas ir transliterācija vai puskalks no angļu *travel narrative*. Termins *trevelogs* arī pakāpeniski ienāk latviešu kultūrtelpā, aizstājot ierasto konceptu *ceļojuma apraksts*, kuram mūsdienu globalizācijas laikmetā parādās nenozīmīguma konotācija. Savukārt, sakne “logos” jaunajā apzīmējumā piešķir ceļojumu literatūrai īpašu nozīmi, bet zinātnei, kas to pēta, globālu zināšanu statusu.

1.2. apakšnodaļa “**Ceļojuma apraksta žanra savdabība**” norāda uz žanra nevienādīgumu un ieskicē tā fundamentālās iezīmes. Literatūrzinātniekiem joprojām nav vienprātīga viedokļa par ceļojuma apraksta žanra noteikšanu. Ceļojumu literatūra ir vienota drīzāk tematiski, nevis strukturāli; šajā gadījumā ir grūti spriest par literāro žanru, kuram būtu savas skaidri noteiktas un precīzi definētas žanra iezīmes. Gadsimtiem ilgi ceļojuma apraksta žanrs “tika pārāk bieži nepamatoti ignorēts vai netaisnīgi noraidīts, kā neiedomājams hakeru darbs”⁴. Tikai nesen ceļojuma literatūra, tajā skaitā Ziemeļamerikā un Latvijā, ieguva ievērojamu zinātnieku uzmanību. Žanra problemātikas pētnieks T. Jangs uzskata to par vienu no “sociāli svarīgākajiem

² Hulme, P., Youngs, T. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, p. 10.

³ *The Burton Holmes Archive*. Pieejams: <http://www.burtonholmesarchive.com/> [Skatīts: 20.07.2019].

⁴ Bendixen, A., Hamera, J. *The Cambridge Companion to American Travel Writing*. Cambridge University Press, 2009, p. 1.

no visiem literārajiem mūsdienu žanriem”, jo “tas fiksē mūsu laika un telpas progresu”⁵. Pētniece V. Šačkova, savukārt, ieskicēja vienu no visaptverošākajiem un konsekvētākajiem ceļojuma apraksta žanra iezīmju sarakstiem, no kura visas deviņas žanram tipiskas pamatiezīmes var tikt identificētas latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstu analīzes procesā. Tātad, mūsdienu literatūrzinātnē ceļojuma apraksta žanrs arvien biežāk tiek aplūkots un sistemātiski pētīts kā atsevišķs literatūras žanrs ar savām konvencijām un principiem.

1.3. apakšnodaļā “**Ceļojuma apraksta žanra ģenēze**” ir aplūkotas ceļojuma apraksta žanra izcelšanās un attīstības tendences latviešu un amerikāņu kultūrtelpās.

Ceļojuma apraksta žanra aizsākumi amerikāņu literatūrā ir atrodami 16. gadsimtā, kad parādījās pirmie īsie ceļojumu ziņojumi par jaunu reģionu atklājumiem, par “zelta” pilsētas meklējumiem un koloniju dibināšanu. 17. un 18. gadsimtu ceļojumu teksti aktualizē Amerikas reģionu kultūrvēsturiskās attīstības vektoru. Parādās dažādas ceļojumu tekstu formas: ceļojumu skices, žurnālistikas ziņojumi, esejas, ceļveži un ceļojumu naratīvi. 18.–19. gadsimtu miju dēvē par ceļojuma apraksta žanra zelta laikmetu, kad mainās ceļojumu motivācijas un ievērojami palielinājās ceļojumu tekstu skaits. 19. gadsimtā ārvalstu ceļojumi, galvenokārt, uz Eiropu, Kanādu un Dienvidameriku, kļūst arvien populārāki. Līdz ar to ceļojumu literatūrai iezīmējās vairāki mērķi: paplašināt lasītāju pasaules robežas, iepazīstināt ar citu valstu kultūru un dzīvesveidu, aktualizēt Amerikas nācijas tēlu, kā arī identificēt tās vietu pasaulē. 20. gadsimtā arvien vairāk aktualizējas nacionālās identitātes motīvs. Tātad, amerikāņu ceļojuma apraksta žanra transformācijas var tikt izskaidrotas ne vien ar nozīmīgiem vēsturiskajiem procesiem, bet arī ar vērtību izmaiņām nācijas apziņā.

Latviešu ceļojumu aprakstiem ir arī savs vēsturiskais mantojums, bagātas tradīcijas un sava specifika, kā arī attīstīšanas potenciāls. Ceļojuma apraksta žanra vēsture aizsākās Latvijā 19. gadsimtā, kad ceļojumi galvenokārt tika atspoguļoti žurnālistu vai diletantu darbos. Kaut gan tā laika rakstnieki un literāti reti pievērsās ceļojumu aprakstiem, var tomēr iezīmēt unikālus piemērus, tādus kā Brāļu Kaudzīšu ceļojumu apraksti par Latviju (Vidzemi un Kurzemi, 1878.), Vāciju (1884.), Somiju (1885.), Austriju, Šveici, Itāliju, Franciju un citām Eiropas valstīm. Nākamā ceļojumu aprakstu rakstnieku paaudze iezīmējās 20. gadsimta 30. gados, kad visa latviešu literatūra sāka attīstīties straujāk. Parādījās refleksijas par Skandināvijas un Rietumeiropas valstīm, ar kurām Latvijai bija visciešākie sakari. Padomju Savienības okupācijas laikā situācija mainās pretējā virzienā. Ceļojuma apraksts kā žanrs kļūst neaktuāls un mazāk attīstīts pašu ceļojumu ierobežotības dēļ. Tā laika ceļojumu aprakstu kartogrāfija liecina, ka par ceļojuma objektiem kļūva, galvenokārt, Padomju, nevis ārzemju valstis. Savukārt, 1991. gads kļūst par sava veida atmodas laiku, kad pasaule kļūst atvērta ceļojumiem un jauniem iespaidiem. Mainās ideoloģija, kas ļauj ne tikai ceļot un baudīt ceļojumus, bet arī aprakstīt redzēto, aktualizējot *svešo* un integrējot šādos aprakstos subjektīvo un emocionālo komponentus.

Tātad, žanra evolūciju abās valstīs noteica gan vairāki kultūrvēsturiski un ģeopolitiski procesi, gan arī pasaules globalizācijas tendences, kas atspoguļojās mūsdienu ceļojumu aprakstu formu un tematikas dažādībā.

1.4. apakšnodaļa “**Ceļojuma apraksta žanra hibrīditāte**” aktualizē žanram raksturīgo neviendabīguma raksturu. Ceļojuma apraksts atrodas vairāku literāro žanru krustcelēs, uz ko arvien biežāk norāda vairāki žanra problemātikas pētnieki. M. Burima pauž domu, ka “ceļojuma apraksts ir hibrīdžanrs, kas ir izveidojies starp dokumentālo literatūru un daiļliteratūru; tas ietver gan sociālo kultūras parādību liecības, gan arī mūsdienu literārā kanona specifiskās

⁵ Youngs, T. Introduction: *Defining the Terms*. In: *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 1.

mākslinieciskās izpausmes”⁶. P. Hjūms, savukārt, izšķir piecus pavedienus, kuri ir savijušies mūsdienu ceļojuma aprakstā: komiskais, analītiskais, savvaļas reģionu recepcija, garīgais un eksperimentālais⁷. Ar eksperimentālo virzienu pētnieks apzīmē to vektoru, kas “virza ceļojuma apraksta žanru dažādos jaunos virzienos, aktīvi turpinot vispārējo hibrizāciju, kas visā tās vēsturē ir periodiski atjaunojusi ceļojumu literatūru, taču pēc definīcijas to ir grūti iedalīt kategorijās vai pat atpazīt”⁸.

Mūsdienu ceļojuma apraksta žanram ir raksturīga sintētiskā daba, kas izpaužas dokumentālo un poētisko komponentu mijiedarbē, kā arī citu žanru elementu kombinācijā viena teksta ietvaros. Citu literāro formu iezīmes, kas bieži vien ir sastopamas mūsdienu ceļojuma aprakstos, izraisa diskusijas par žanra identitātes pakāpi. J. Borms ierosina pieņēmumu, ka “tas nav žanrs, bet gan kopīgs termins dažādiem tekstiem, pārsvarā daiļliteratūras un publicistikas, kuru galvenā tēma ir ceļojums”⁹. Šajā sakarā Sabīne Milza izsaka domu, ka literārā hibrizācija izjauc priekšstatu par stabilu, lineāru nacionālo literatūru, pārkonfigurējot to kā mutācijai pakārtotu, multikulturālu sajaukumu¹⁰. Savukārt, Gijoms Thouroude konstatē, ka tieši hibrizācija ir tas, kas patiesībā raksturo ceļojuma aprakstu kā oriģinālo žanru.

Latviešu ceļojuma apraksta žanra aizsākumos dominēja autobiogrāfiskie ceļojumu teksti, kuru mērķis bija ziņot vai sniegt informāciju. Pakāpeniski ceļojumu apraksti paplašinājās to formu un diskursu ziņā: ģeogrāfiskā informācija samiksējās ar vēsturiskajiem faktiem un leģendām, ceļotāja misija kļuva ne tikai informēt, bet arī izglīt, izklaidēt, kā arī motivēt potenciālo lasītāju ceļojumam. Laika gaitā parādījās arī naratīvi, kuri reflektēja par ceļotāju pieredzi, emocijām un garīgo izaugsmi, kas piešķīra ceļojuma aprakstam poētiskuma pieskaņu.

Hibrizācijas aizsākumi amerikāņu ceļojumu literatūrā ir atrodami 18. gadsimtā. “Stāsts par brita Hemonu neparastajām ciešanām un pārsteidzošo atbrīvošanu” (1760) ir viens no agrākajiem hibrizēta teksta piemēriem amerikāņu literatūrā, kas apvienoja nebrīves stāstījumu un transatlantisko ceļojuma aprakstu¹¹.

Lielākā daļa mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstu ir hibrizēti. T. Jangs izsaka arī tādu domu, ka ceļojuma apraksta žanra hibrizācija izpaužas ne tikai paša ceļojuma teksta formā, ne tikai to rakstīšanas, bet arī ceļojumu tekstu lasīšanas un interpretēšanas procesā.

Pētījuma 1.5. apakšnodala “**Ceļojumu aprakstu žanriskās makrostruktūras un formas**” iepazīstina ar ceļojuma apraksta žanra tipiskajām tekstu formām latviešu un amerikāņu ceļojumu literatūrā. Ar ceļojumiem saistītie naratīvi savas evolūcijas procesā parādās kā romāni, stāsti, dienasgrāmatas, ceļojumu piezīmes, esejas, memoāri, ziņojumi, vēstules u.c.

Mūsdienu amerikāņu ceļojumu literatūra ir pārsvarā pārstāvēta plašās prozas formās, tādās kā ceļojuma romāns vai ceļojumu hronika. Īsie ar ceļojumiem saistītie ziņojumi ir vairāk raksturīgi 16. gadsimtam; tie “apvienoja naratīva hronoloģisku notikumu secību ar ģeogrāfiskiem

⁶ Burima, M. *Orientalism, Otherness and the Soviet Empire: Travelogues by Latvian Writers of the Soviet Period*. In: *Journal of Baltic Studies*, Vol. 47 (1), January 2016, p. 65.

⁷ Hulme, P., Youngs, T. *Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, p. 93.

⁸ Turpat, p. 95.

⁹ Borm, J. 2004. *Defining Travel: on the Travel Book, Travel Writing and Terminology* (p. 13). Citēts no: Youngs, T. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*, Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 6.

¹⁰ Milz, S. *Hybridity in Culture, Literature and Language: A Comparative Study of Contemporary Caribbean Canadian and Turkish German Women's Writing Exemplified by the Writers M. N. Philip and E. S. Ozdamar*. McMaster University, Hamilton, Ontario, 1999, p. 15.

¹¹ Bendixen, A., Hamera, J. *The Cambridge Companion to American Travel Writing*. Cambridge University Press, 2009, p. 24.

un etnogrāfiskiem novērojumiem”¹². 18.–19. gs. parādās jaunās ceļojumu tekstu formas: ceļojumu žurnāli, ceļojumu vēstules, ceļojumu skices, ceļveži, ceļojumu piezīmes. Līdz 20. gs. ceļojuma apraksta žanrs amerikāņu literatūrā nonāk ar pamatīgu mantojumu, kas veicina plašo ceļojumu tekstu formu dominēšanu: ceļojumu hronikas, ceļojumu romāni un plašas formas trevelogi kļūst par jaunākās ceļojumu literatūras dominantēm.

Mūsdienu latviešu ceļojuma apraksts ir vairāk izplatīts vidējās un mazajās prozas formās, tādās kā ceļojumu dienasgrāmatas, ceļojumu esejas vai stāsti. Šī īpatnība varētu būt izskaidrota ar to, ka ceļojumi uz citām valstīm bija diezgan ierobežoti tajā vēstures posmā, kad Latvijas Republika bija Padomju Savienības sastāvā, tātad ceļojumu aprakstiem nebija sava veida bāzes. Z. Gūtmane arī izsaka domu, ka „mazo prozas formu izmantošana ir cieši saistīta ar tādu svarīgu Baltijas prozas fenomenu, kā uzmanības novirzīšanās no grupas uz indivīdu”¹³.

21. gadsimts un tehnoloģiskās revolūcijas laikmets ienes novitāti arī ceļojuma apraksta žanrā abās kultūrtelpās. Ceļojumu emuāri kā teksta forma iegūst īpašu popularitāti jaunākās paaudzes vidū. Taču emuāriem ir vairāk informatīva funkcija, un līdz ar to, krietni zemāka mākslinieciskā vērtība.

1.6. apakšnodaļa **“Poētisko (*fiction*) ceļojuma aprakstu sastatījums ar publicistiskajiem (*non-fiction*) tekstiem”** aktualizē jautājumu par žanra piederību daiļliteratūrai vai dokumentālajai prozai, kas joprojām tiek plaši apspriests un līdz galam nav atrisināts. Žanra hibriditātes dēļ ir samērā sarežģīti noteikt visas būtiskās ceļojumu aprakstu atšķirības.

Amerikāņu žanra pētnieki norāda, ka ceļojuma apraksta žanrs “atrodas starp faktisko ziņojumu un poētisko stāstu, starp personīgajiem memuāriem un etnogrāfiju, starp zinātni un romantiku”¹⁴. 20. gs. 60.s gados par alternatīvu naratīva stratēģiju kļuva jaunā žurnālistika. Publicistisku tekstu autori apgalvoja, ka vēsturiski tās paņēmieni tika saistīti ar daiļliteratūru: ar dialogu, ar iekšējo monologu, ar detalizētu sajūtu aprakstu pirmajā personā. Rezultātā parādās dinamiski naratīvi; tādējādi nosvērtas vai formālas ceļojumu esejas pārvērstas par personīgajiem, idiosinkrētiskajiem tekstiem, kuros tika aktualizēta ceļotāja individualitāte¹⁵.

Mūsdienu ceļojumu tekstus var nosacīti iedalīt trijās grupās. Ir ceļojumu apraksti, kas reflektē par reālajiem ceļojumiem, un attiecīgi ir orientēti uz galamērķi vai procesu. To galvenais mērķis ir informēt par kādu ģeogrāfisko objektu vai ceļošanas veidu, sniegt faktus vai arī aktualizēt kādu tēmu, kas ir saistīta ar ceļošanu. Lielāko ceļojumu aprakstu daļu var attiecināt uz radoši zinātnisko (*creative non-fiction*) jeb literāri publicistisko (*literary non-fiction*) žanru: tie ir ceļojumu naratīvi; piedzīvojumu stāsti; dienasgrāmatas, esejas, memuāri u.c. ceļojumu teksti, kuri atspoguļo autora personīgo pieredzi, ģeogrāfiskā objekta subjektīvo recepciju vai arī subjektīvo svešās kultūras kritiku. Šādiem tekstiem ir raksturīgs īpašs skatījums uz ceļošanu un to galvenais mērķis ir ne tikai informēt, bet arī ieinteresēt. Savukārt, ceļojumu romāni balstās uz sižetu, kurā ceļotājs ieņem galvenā varoņa pozīciju, reflektējot par pārdzīvoto caur personīgas emocionālās uztveres prizmu.

¹² Hulme, P., Youngs, T. *Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, p. 30.

¹³ Gūtmane, Z. *Baltic Prose during the 'Thaw'*. In: *Back to Baltic memory: Lost and Found in Literature 1940-1968* (Edited by E. Eglāja-Kristone, B. Kalnačs). Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. 2008, 99. lpp.

¹⁴ Bendixen, A., Hamera, J. *The Cambridge Companion to American Travel Writing*. Cambridge University Press, 2009, p. 2.

¹⁵ Turpat, p. 232.

2. nodaļa “Ceļojuma apraksta žanra īpatnības 20.–21. gadsimtu mijas latviešu un amerikāņu literatūrā”

Pastāv vairākas ceļojuma apraksta žanram raksturīgās iezīmes, kuras ir diezgan universālas un identificējamās lielākajā daļā ceļojumu aprakstos: ceļa koncepts, atklāšanas izjūta, tieksme pēc piedzīvojumiem un pieredzes, vēlme sastapt ko unikālu u.c. Ceļojuma apraksta struktūru parasti veido autora tēls, kuram arī piemīt ceļotāja, notikumu dalībnieka, novērotāja u.c. lomas. Objektīvā un subjektīvā komponentu sintēze nosaka ceļojuma apraksta žanra īpatnību.

2.1. apakšnodaļa “**Hronoloģiskais stāstījums**” aplūko hronoloģisko notikumu secību kā vienu no ceļojuma apraksta žanra būtiskām iezīmēm, kas līdz mūsdienām ir pārsvarā saglabājusies gan latviešu, gan amerikāņu ceļojumu tekstos. Hronoloģiskā notikumu secība jebkura teksta kompozīcijā ir organizācijas metode, kuras darbības vai notikumi tiek attēloti tādi, kādi tie radušies laikā. Ceļojumu tekstos tā veicina vēstījumu precizitāti un objektivitāti, kā arī norāda uz notikumu autentiskumu.

Ceļojuma apraksta žanra ietvaros hronoloģiskais stāstījums raksturo, galvenokārt, tādas ceļojumu tekstu formas, kā ceļojumu dienasgrāmata, ceļojumu dokumentālie apraksti, kā arī ceļojumu stāsti. Notikumu hronoloģiskais izklāsts aktualizējas vai nu dienu un laiku tiešajos apzīmējumos, vai arī paša apraksta struktūrā, kad teksta autors sāk pielietot īpašas “atslēgas” frāzes (pēc..., tālāk, vēlāk, nākamajā dienā, no rīta u.tml.), kas nosaka vietas un laikus tiem raksturīgajā hronoloģiskajā secībā. Tomēr ir jāatzīmē, ka mūsdienu gan latviešu, gan amerikāņu ceļojumu naratīvos hronoloģiskais stāstījums pakāpeniski zaudē savu nozīmīgumu, bet tā vietā aktualizējas emocionālās pieredzes refleksijas.

2.2. apakšnodaļā “**Ceļa motīvs**” ir aktualizēts ceļa tēls, kā “tematiskais un strukturālais kodols ceļojuma apraksta žanra tekstā”¹⁶.

Ceļa un mobilitātes motīvs kļūst īpaši raksturīgs 20. gadsimta amerikāņu trevelogam. Tehnoloģiju progresējošā attīstība paplašina ceļojumu maršrutu horizontus. Ceļa tēls pakāpeniski mainās; tajā aktualizējas ne tikai ātruma funkcija, bet arī iespēja atbrīvoties no vairāku uzstādīto standartu atbilstības. Tehnoloģisko izmaiņu rezultātā iegūst popularitāti ne tikai jauni ceļošanas veidi, bet arī iezīmējās jauns ceļa tēls – automaģistrāle. Tajā pašā laikā parādās koncepts “ceļojums dvēseles iekšienē” un ceļš kļūst arī par sevis izzināšanas telpu. Ceļa motīvs pakāpeniski savienojas ar ceļotāja vēlmi verbāli reprezentēt ceļojuma psiholoģisko ietekmi, kas izpaužas ģeogrāfisko izmaiņu kartēšanā mentālās kartogrāfijas rezultātā.

Ceļa tēls ir bieži akcentēts arī latviešu ceļojuma aprakstos. I. Ābeles tekstos lakoniskie ceļa tēlojumi pārklājas ar izvērstiem poētiskajiem maršrutu aprakstiem, kuros autore plaši izmanto tēlainas izteiksmes līdzekļus, kā arī reprezentē dažus ceļa objektus simboliski. Savukārt, L. Pērses ceļš un ģeogrāfisko vietu kartējums ir diezgan nevienmērīgs, jo ceļotāja ne īpaši ievēro apceļoto vietu kādu noteiktu hierarhiju. Ar savu ceļa biedri Arturu viņi dodas Ziemeļamerikas dziļumos bez īpaša plāna, jo ceļojot ar stopiem, viņu maršrutu galvenokārt nosaka vietējie iedzīvotāji, kuri paņem stopētājus pa ceļam.

2.3. apakšnodaļa “**Tekšzemes ceļojumi, to specifika un atspoguļojums ceļojumu literatūrā**” fokusējas uz savas dzimtas valsts aprakstu īpatnībām abās kultūrtelpās.

Amerikāņu ceļotāji sāk apceļot savas valsts plašumus 18.–19. gadsimtā, pārsvarā ar mērķi identificēt ko jaunu, neparastu vai eksotisko. Savukārt, 20.–21. gadsimtā daudzi dodas ceļojumā savas valsts identitātes meklējumos.

¹⁶ Šačkova, V. 2008. *Puteshestviye kak zhanr hudozhestvennoi literaturi: voprosi teorii*. Vestnik Nizhegorodskogo universiteta imeni N. I. Lobachevskogo, nr. 3., 281. lpp.

Postpadomju un jaunākajā latviešu literatūrā parādās ceļojumu apraksti, kuros autori aktualizē savas valsts reģionus un apraksta tos no jauna skata punkta. I. Ābele reflektē par Latgali, kā multikulturālu Latvijas reģionu. Viņa aktualizē Latgales *ciņādību*, jo valodas dialekts, kā arī attiecības ar kaimiņvalstīm, piešķir šim reģionam specifiskās iezīmes un īpatnējo vietējo kolorītu. L. Muktupāvelas un A. Terzena ceļojumu apraksti “Tas notiek Latvijā” ir fokusēti uz 29 nomaļām Latvijas vietām, katra no kurām veido savā ziņā mikropasauli, kur gandrīz nerezonē globālie procesi. Taču neskatoties uz aprakstīto ciemu statisko raksturu, katram ir unikāla vēsture, īpaši cilvēki, kā arī noteikta enerģētika. Rakstnieku literārais ekskurss pa Latvijas provincēm lauž bināro stereotipu ‘centrs – province’, kurā centrs asociējas ar progresu, bet perifērija ar sastingumu. Muktupāvela akcentē teritoriālo marginālīju unikalitāti un norāda uz perifērijas antropoloģiskā un etnogrāfiskā mantojuma nozīmīgumu nacionālās identitātes kopībā.

Dzimtās valsts apraksti ir savā veidā unikālie, jo *svešo* vietu tēlojumiem bieži trūkst tā dziļuma, ko rada autora vēstures, kultūras un citas enciklopēdiskās zināšanas, kā arī viņa jūtu un emocionālo pieķeršanos apceļotajām vietām.

2.4. apakšnodaļā “**Meklēšanas motīva aktualizēšana**” ir aplūkota viena no galvenajām ceļojuma motivācijām, kas ir meklēšana jeb kvests – kāds šķērslis vai izaicinājums, ar kuru ceļotājs saskaras sava ceļojuma gaitā un mēģina pārvarēt. Tas droši vien ir viens no svarīgākajiem ceļojuma apraksta žanra organizēšanas principiem, jo vairāku ceļojumu daļa ietver meklēšanas motīvu, bet meklēšanas process nepastāv bez ceļojuma un ir ar to cieši saistīts.

Meklēšanas motīvs bieži parādās ceļojuma apraksta jau pašā nosaukumā¹⁷. Tas var tikt reprezentēts arī vairākos kontekstos: ceļotāji var meklēt savus pēctečus citās valstīs un savas identitātes iezīmes tepat dzimtajā valstī; daudzi meklē sevi caur ceļošanas piedzīvojumiem, gūto pieredzi un iespaidiem. Turklāt, ceļojumā meklēšanas objekts var būt ne tikai reāls, bet arī iluzorisks – kaut kas nenotverams, kas var tikt sastopams ne tikai ceļojumos apkārt pasaulei, bet arī ceļojumos savas dvēseles iekšienē¹⁸.

2.5. apakšnodaļa “**Faktu un dokumentālo elementu noteicošā loma ceļojuma teksta autentiskuma veidošanā**” izceļ dokumentālā materiāla izšķirošo lomu ceļojumu aprakstu kontekstā. Atsauces uz faktiem padara ceļojumu naratīvus “par precīziem un autoritatīviem dzīves attēlojumiem”¹⁹, kad autors cenšas pārliecināt lasītāju par visa aprakstītā autentiskumu. Analizējot mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstus, var apgalvot, ka gandrīz katrs teksts, kas atbilst ceļojuma apraksta žanra struktūrai un tematikai, ietver plašu un daudzveidīgu dokumentālo elementu klāstu. Taču salīdzinot mūsdienu ceļojumu tekstus ar agrākajiem žanra piemēriem, var secināt, ka jaunākie gan latviešu, gan amerikāņu ceļojumu naratīvi demonstrē objektīvo un subjektīvo elementu sintēzi. Dokumentālais materiāls mijas ar poētiskajiem tēlojumiem, kuros atspoguļojas autoru pieredze, domas, jūtas un iespaidi.

¹⁷ Piemēram, Leitis, I, Briedis, U. 2016. Latviešus Sibīrijā meklē” vai Steinbeks, Dž. 1962. “Ceļojumi ar Čārliju meklē” Ameriku” (*Travels with Charley in Search of America*).

¹⁸ Youngs, T. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 102.

¹⁹ Lisle, D. *The Global Politics of Contemporary Travel Writing*. Cambridge University Press, 2006, p. 29.

3. nodaļa “Ceļojuma apraksta žanra bināro opozīciju izpausmes latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos”

Ceļojuma apraksta žanra tematiskā dominante aktualizē bināro opozīciju izpausmes, kas, savukārt, kļūst par būtisku elementu mūsdienu ceļojumu tekstu interpretācijas procesā. Ceļojuma aprakstam raksturīgā bipolaritāte ir konstrukcija, kas atspoguļo realitāti caur ceļotāja subjektīvajām recepcijām. 20.–21. gadsimtu mijas latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstu sastatāmajā analīzē un interpretācijā, kas ir veiktas šī pētījuma ietvaros, ir iezīmētas dažas žanram tipiskās opozīcijas, kā arī ir identificēta to specifika abās kultūrtelpās.

Pasaules aina ceļotāja apziņā bieži veidojas uz *savējā* un *svešā* salīdzinājumu fona. Žanram raksturīga opozīcija *savējais – svešais* atspoguļo citu valstu īpatnības pretstatījumā dzimtajai kultūrai, sabiedrībai un tās dzīvesveidam. Pētījuma **3.1. apakšnodaļa** demonstrē šīs opozīcijas īpašu nozīmi ceļojuma apraksta žanra kontekstā – tā palīdz apzināt naratīva tematiku, atšifrēt autora ģeogrāfisko objektu mentālos tēlus un apceļoto vietu recepcijas, kā arī identificēt ceļojuma tekstā paustās idejas. Cilvēku dzīvesveids, vairāki kultūrvēsturiskie procesi, ikoniskie ainavas objekti u.c. citās valsts īpatnības tiek bieži reflektētas caur *savējā* prizmu. Fokusējoties uz telpiskās citādības, ceļotājs ne tikai norāda uz kādas vietas unikalitāti, bet arī iezīmē būtiskās atšķirības starp *savējo*, sev pazīstamo, un *svešo* – dažreiz ekscentrisku un neizprotamu, tomēr biežāk eksotisku un tādēļ vilinošu.

Kultūrtelpiskā dualitāte parādās vairākos latviešu un amerikāņu autoru ceļojumu aprakstos. P. Terū reflektē par Āfrikas tumsas tēlu un vienlaicīgi tās eksotiku; viņš identificē Āzijas kultūras stagnācijas pazīmes, līdz ar to akcentējot dzimtās valsts dominanci. A. Manfelde ieskicē savos aprakstos diezgan daudz Latvijas un Visbijas līdzību. Viņas dokumentālajā prozā *svešais* galvenokārt izpaužas caur ainavas attēlojumiem, caur vietējo iedzīvotāju ieradumiem, kā arī caur nopirkto suvenīru detalizētajiem aprakstiem, kuros ne tikai *svešais* ir attēlots caur *savējo* prizmu, bet arī *savējais* ir bieži reprezentēts tieši *svešā* kontekstā. Žanra specifikas dēļ, lielākajā gan latviešu, gan amerikāņu autoru mūsdienu ceļojumu aprakstu daļā *svešais* nemaz neasociējas ar kaut ko dīvainu vai naidīgu; citādība ir drīzāk uzlūkota un reprezentēta kā eksotiska un pievilcīga.

3.2. apakšnodaļā “*Mājas – ceļojums*” ir aplūkotas mobilitātes priekšrocības par ikdienas rutīnu ceļojuma apraksta žanra ietvaros. Šajā sakarā V. Rudņeva apgalvojums, ka opozīcijas kreisā daļa tiek vienmēr uzskatīta par pozitīvi iezīmētu, tikmēr labā – par negatīvi iezīmētu, netiek atbalstīts ceļojumu aprakstu kontekstā, jo tieši ceļošana kļūst par galveno motivējošo spēku, tās process izraisa vienreizējās emocijas un virza uz priekšu. Tā, piemēram, ceļojums uz Āfriku kļūst par izglābšanās iespēju P. Terū. Ceļotājs uzskata, ka Āfrikas kontinents ir vislabākais zemes stūrītis, kur var noslēpties no straujā dzīves ritma un civilizācijas, kā arī izbaudīt iegūtu iekšējo brīvību. Savukārt, ceļojums uz Kaboverdes salu un tās dabas ainavas baudīšana ļauj Ingūnai Grīnbergai atrast mierīgumu un sakārtot domas.

3.3. apakšnodaļā ir aplūkota opozīcijas *daba – civilizācija* specifika ceļojuma apraksta žanra kontekstā. Ainavas apraksti ne tikai veicina apceļoto vietu *citādības* reprezentāciju; tajos bieži aktualizējas ceļotāja spēja “saplūst” ar ainavas tēliem. Šādā mijiedarbē ar ainavas eksotiku identificējas ceļotāja īpašas attiecības ar apceļoto telpu. Šīs opozīcijas ietvaros arvien biežāk iezīmējas arī diferencēšana starp dabas ainavu un kultūrainavu. Amerikāņu ceļotājs P. Terū pauž domu, ka Āfrikas dabas ainava vienmēr atrodas ārpus problēmām, politiskajām un ekonomiskajām paradigmām, un tā ir vienlīdz skaista neatkarīgi no laika, sezonas, vai kādiem citiem apstākļiem un ietekmēm. Savukārt, aprakstot seno, tradīcijām bagātu Āfrikas kultūrainavu, Terū bieži norāda, ka mūsdienu pasaule gandrīz nespēj novērtēt šo gadsimtiem ilgi iegūto kultūrvēsturisko mantojumu un redz vēsturiskajos objektos tikai bagātīnāšanas iespējas. Eksotiskais pakāpeniski

asimilējas mūsdienīgajā, zaudējot tās oriģinalitāti un kultūrvēsturisko nozīmi. Daudzi citi ceļotāji (I. Ābele, I. Grīnberga u.c.) arī nereti atzīmē savos tekstos, ka vēsturiski autentiskais izzūd mūsdienu tehnoloģisko jauninājumu daudzveidībā, tādējādi zaudējot senatnes garu un autentiskumu.

4. nodaļa “Ceļojuma apraksts *dzīves rakstībā*”

Dzīves rakstība ir jēdziens, kas aptver dažāda veida auto/ biogrāfiskā tipa naratīvus, un kuru lieto, lai aktualizētu tos tekstus, kuru pamata komponents ir dzīve vai kāda dzīves daļa ar tās zīmīgajiem notikumiem. Mūsdienu kultūrtelpā *dzīves rakstība* kļūst par multidisciplināro fenomenu, jo biogrāfiskās un autobiogrāfiskās iezīmes parādās ne tikai rakstniekiem, bet arī vēsturniekiem, ceļotājiem un literatūrzinātniekiem. Auto/ biogrāfiskus elementus var identificēt dažāda veida tekstos: memoāros, auto/ biogrāfijās, dienasgrāmatās, vēstulēs, esejās, ceļojumu aprakstos, žurnālistu ziņojumos, kā arī digitāla formāta rakstos sociālajos tīklos. Sākotnēji, dzīvi aprakstošie teksti sniedza lasītājam intimitātes sajūtu, jo tie atainoja cilvēku spilgtākos dzīves momentus un sniedza individuālās pieredzes pārskatu. Laika gaitā dzīvesstāstos ienāk poētiskie elementi, kuri piešķir privātās dzīves aprakstiem zināmu mākslinieciskumu, tādā mūsdienu recepcijā *dzīves rakstības* koncepts var tikt aplūkots kā poētiskā un tematiskā auto/biogrāfijas modifikācija.

Ceļojuma apraksts *dzīves rakstības* kontekstā var tikt uzskatīts kā objektīvs ziņojums par apkārtējo pasauli, taču tas, zināmā mērā, ir arī subjektīvā indivīda vai kultūras viedokļa reprezentācija. Kaut gan ceļojumu tekstu autori pārsvarā pozicionē savus aprakstus un sevi tajos kā autentiskus, viņi diezgan bieži mēdz fikcionalizēt savu pieredzi, attēlojot sevi kā naratīvu varoņus. Savā formu daudzveidībā un balansējot starp publicistiku un daiļliteratūru, ceļojumu literatūra ietver arī *dzīves rakstības* dimensiju. Ceļojumu tekstos sintezējas *dzīves rakstības* žanriskie un stilistiskie elementi, kuri ienāk tajos jau mākslinieciski transformētajā veidā. “Ceļojumu literatūra dažkārt atgādina ekskursiju ārpus ierastās dzīves, vai dzīves epizodi, kas ir atšķirīga, taču rezonējoša dzīvesstāsta veseluma ziņā, vai arī spraugu dzīvē, no kuras var izsekot loku kopumā”²⁰.

Pētnieku uzmanības lokā nonāk ne tikai mūsdienu dzīvesstāstu tipoloģiskā daudzveidība, bet arī to problemātika; *dzīves rakstības* kontekstā savijas vēsturiskais, ģeogrāfiskais un kultūras aspekti, kas ir plaši pārstāvēti arī ceļojumu tekstos. Ģeogrāfiskais aspekts ir tiešā veidā saistīts ar ainavas aprakstiem, jo apceļoto vietu ainava, kas ietekmē gan atsevišķa cilvēka gan arī sabiedrības dzīvi, ir viena no būtiskajiem ceļojumu naratīvu semantiskajiem komponentiem. Tādā, šī pētījuma 4.1. apakšnodaļa “***Dzīves rakstības elementi ainavas reprezentācijā***” aplūko latviešu un amerikāņu ceļotāju subjektīvās *svešās* ainavas recepcijas. Ainavas apraksti piešķir ar ceļojumiem saistītajiem tekstiem zināmā mēra autentiskumu, jo tajos ir sintezētas vides, dabas un laikmeta elementu fiksācija un dokumentēšana. Turklāt tieši ainava bieži nosaka paša ceļotāja attiecības ar viņam nepazīstamo, jo tā recepcija veido subjektīvus priekšstatus un īpašas mentālās kartes ceļotāja apziņā. Daži ceļotāji tikai dokumentāli nosauc apceļotos ģeogrāfiskus objektus, kamēr citi apraksta katru ainavas objektu ļoti detalizēti, izmantojot tā saucamo fotogrāfisko paņēmieni. Precizitāte ainavas tēlojumos ir īpaši raksturīga mūsdienu amerikāņu ceļotājiem. Tā P. Terū trevelogos ir sastopami izvērstie fotogrāfiskā stila ainavas attēlojumi, kuri pārsvarā ir emocionāli nokrāsoti, ar poētiskajiem tēlojumiem un subjektīvajiem vērtējumiem, kā arī ar emociju un

²⁰ Cooke, S. *Travel Writing as Life Writing*. Skat. *The Routledge Companion to Travel Writing*. Sast. C. Thompson. Routledge, 2020, p. 19.

iespaidu izpausmēm. Zīmīgi, ka unikālais visprecīzāk var tikt attēlots salīdzinājumā, tātad daudzi *svešie* ainavas objekti ir reprezentēti mūsdienu ceļojumu tekstos sastatījumā ar *savējo*. A. Manfelde, piemēram, salīdzina Visbijas ainavu ar dzimto Kuldīgu, bet L. Pērse veic paralēles starp Latvijas un ASV ainavas tēliem. Turklāt, ainava ietekmē ceļotāju emocionālo stāvokli; viņi ne tikai iepazīst citas zemes, kontinentus, pilsētas, cilvēkus ar viņu kultūru un tradīcijām, bet reizē ar visu to iepazīst paši sevi.

4.2. apakšnodaļa **“Pazīstamo personību un literāro varoņu dzīvesstāsti ceļojuma apraksta žanra kontekstā”** aplūko latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstus, kuri ir saistīti ar pasaules slavenajām personībām vai literārajiem varoņiem. Izvēloties ģeogrāfiskās vietas, kas jau kādreiz kļuva par pazīstamo grāmatu vai filmu telpaiku, mūsdienu ceļojumu tekstu autori tiecas akcentēt savos aprakstos ne tikai kādas vietas vēsturisko vai kultūrvēsturisko nozīmīgumu vai tās asociatīvus pavedienus ar vēsturiskajām personām, bet arī aktualizēt šīs vietas transformācijas mūsdienu sociālo, politisko vai kultūras procesu ietekmē.

Ceļojumu apraksti, kas stāsta par ceļojumiem pa slavenību pēdām, reizēm parādās arī latviešu ceļojumu literatūrā. J. Lorenca stāstu krājums “Ceļi un cilvēki” (2017) iepazīstina mūsdienu lasītāju ar pasaules slavenajiem rakstniekiem Polu Boulzu, Radjerdu Kiplingu un Lorensu Darelu, ar fiziķiem Nilsu Boru un Ļevu Landau, Krievijas imperatoru Pēteri I un dažām citām vēsturē pazīstamām personām un ar tām vietām, kur šie cilvēki dzīvoja, radīja un meklēja. Ceļojumu stāstos lakoniski savijas autora redzētais un piedzīvotais šajās valstīs, pašu valstu kultūrvēsturisko notikumu apraksti un augšminēto personību dzīves fakti.

Savukārt M. Gailis savā ceļojuma stāstā “Pasaules eksotiskās salas “Mildas” maršrutā” (2016) attēlo vairākas viņa apceļotās salas, kuras vai nu ir apvītas ar senajām leģendām, vai arī ir vēsturisku notikumu telpa. Ceļotājs apraksta savu apstāšanos pie Svētās Helēnas salas, kas galvenokārt asociējas ar Napoleona vārdu, un iesaka nepalaist garām iespēju apmeklēt Lieldienu salu, kuru par īpaši populāru padarīja norvēģu ceļotājs Tūrs Heijerdāls ar saviem jūras braucieniem, kuru rezultātā radās aizraujošie stāsti. Īpaši detalizēti autors attēlo Māsatjeras salu, kas mūsdienu pasaulē ir atpazīstama kā Robinsona Krūzo sala, kas vilina tūristus ar savu eksotiku, vēsturniekus ar kultūras mantojumu, bet bagātību meklētājus ar stāstiem par sen apraktu pirātu dārgumu.

Anglofonajā kultūrtelpā viena no mūsdienu treveloga specifiskajām iezīmēm ir kāda pazīstama ceļojuma, kas jau bija kādreiz aprakstīts literārajā darbā, atkārtošana²¹. T. Jangs dēvē šādu ceļojumu literatūru par “pēdu” žanru²²; P. Hjūms to nosauc par “ambulento spīdumu”²³; savukārt Marija Lindgrēna Līvenvorta apzīmē ceļojumus, kuru autora protagonistis apceļo to pašu vietu un, iespējams, pat tādā pašā veidā, kā to ir darījis kāds ceļotājs pirms viņa, par “otro ceļojumu”²⁴. Attieksme pret “pēdu žanru” ir ļoti pretrunīga: daudzi mēģinājumi tiek uzskatīti par mazvērtīgiem, paredzamiem, bez piedzīvojumu nokrāsas, kuri nesniedz mākslinieciskās vērtības pasaules literatūrā, kamēr pastāv arī pieņēmums, ka šādi teksti demonstrē atjaunošanas procesu jaunākajā literatūrā. Turklāt, daži literatūras kritiķi uzskata otro ceļojumu par iepriekšējo periodu nostalgijas neutralizēšanu.

²¹ Kā piemērus var minēt Dž. Reibena romānu “*Old Glory: amerikāņu jūras brauciens*” (1981), kurā Marka Tvena atpazīstamais motīvs par ceļošanu ar laivu pa Misisipi ir attēlots jaunajā formātā, kā arī Karolīnes Aleksanderes romānu “*Viena sausa sezona*” (1989) ar apakšvirsrakstu “*pa Mērijas Kingslijas pēdām*”, kuras galvenais mērķis bija piedzīvot pašai to, ko viņa kādreiz bija izlasījusi citā ceļojuma romānā.

²² Youngs, T. 2013. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge University Press. 2013, p. 184.

²³ Hulme, P. 1997. *In the Wake of Columbus: Frederick Ober's Ambulant Gloss*. Literature and History 6(2), pp. 18-36.

²⁴ Leavenworth, M. L. 2010. *The Second Journey: Travelling in Literary Footsteps*. Umea Sweden.

4.3. apakšnodaļa “Sevis meklējumi un sevis izzināšana ceļojuma sižetā” aplūko ceļojumus dvēseles iekšienē latviešu un amerikāņu ceļojumu autoru reprezentācijā. 21. gadsimtā ceļojumu vektors ir krietni mainījies. Tradicionālais ceļojums sāk piedzīvot transformācijas, un pakāpeniski kļūst par indivīda paštapšanas vai individualizācijas ceļu. Apceļotās vietas sāk attēlot caur ceļotāju iekšējiem pārdzīvojumiem, bet unikālo pasaules objektu meklējumi nereti pārvēršas par ceļojumiem sevis meklējumos. Tātad, mūsdienu ceļojuma naratīvs aktualizē ceļotāja iegūto pieredzi un subjektīvo vietas recepciju, kā arī norāda uz viņa garīgo izaugsmi ceļojuma gaitā. Nereti cilvēks dodas ceļojumā patības vai pārmaiņu meklējumos; viņš mēdz atklāt priekš sevis noteiktu, viņam saprotamu dzīves būtību, tātad ceļojums ļauj viņam apzināt gan sevi, gan apkārtējo pasauli. Ceļojums sevis meklēšanā bieži kļūst par iekšējo nepieciešamību, par sava veida svētceļojumu, kurā meklētājs spēj atrast cerību un ticību savas dvēseles garīgajam piepildījumam. Ceļošana kļūst par pārmaiņu trajektoriju, jo tā “dod iespēju sevis attīstīšanai kontaktā ar citādību”²⁵.

K. Salakas ceļojuma romāns “Baltā sievietē” (2008) ir uzrakstīts garīgo autobiogrāfiju tradīcijas ietekmē. Par romāna tematisko kodolu kļūst varoņu pašpārbaudes jeb introspekcijas līmenis. Pazīstamā kara reportiera Roberta Ljūisa meklējumi attālajos, mistikas pilnajos Papua Jaungvinejas džungļos mijas romānā ar galvenās varones Marikas dzīvesstāstiem un pārvērtās par viņas pašas dzīves ceļojumu un sevis izzināšanas iespēju. Viņa zemapziņā sāk analizēt savas dzīves būtību un pārdomāt gadu gaitā izveidojušās dzīves vērtības. Piedzīvojumi džungļos kopā ar Marikas filozofiskajām pārdomām par savu dzīvi noved pie dažādu dzīves situāciju pārvērtēšanas, sniedzot impulsu viņas garīgai atdzimšanai.

Sevis un dzīves jēgas meklēšanas motīvu aktualizē G. Repše savā grāmatā “Stāsti par mācekļiem”, piedāvājot lasītājam dažus stāstus par cilvēkiem meklējumu ceļā. Autore norāda, ka ceļš un tā galamērķis var mainīties; dažos gadījumos mainās arī pats gājējs. Iespēja caur ceļošanu ieraudzīt citu sevi, kā arī ceļošanas gaitā palikt ar savu īsto “es”, parādās arī I. Ābelei viņas dienasgrāmatās un ceļojumu aprakstos. Ceļotāja ir atvērta pārmaiņām; savos ceļojumos Sibīrijā, Vācijā vai Latgalē Ābele bieži sastopas ar citu sevi, kas liek viņai mainīties, ka arī daudz ko pārvērtēt savā dzīvē. Šādas izmaiņas vijas cauri viņas tekstiem, atklājot ceļotājas sevis izzināšanas ceļu.

4.4. apakšnodaļa ar nosaukumu “**Identitātes meklēšanas motīvs ceļojuma apraksta un dzīvesstāsta tematikas kontekstā**” iepazīstina ar mūsdienu ceļojumu tekstiem, kuru autori apraksta savas identitātes transformācijas ceļojumu gaitā vai arī meklē savas tautas identitātes iezīmes citās valstīs.

Savas identitātes meklēšanā amerikānis Edijs Hariss pavadīja gadu, ceļojot pa Āfrikas plašumiem. Harisa refleksijas ir attēlotas viņa autobiogrāfiskajā ceļojuma naratīvā “Dzimtais svešinieks: melna amerikāņa ceļojums Āfrikas sirdī” (1992), kas ir emociju pilns, piedzīvojumiem bagāts, kā arī pārdomas radošs, jo tajā ne tikai ir atspoguļots savu sakņu meklēšanas motīvs, bet arī demonstrēta autoritāro un totalitāro politisko režīmu ietekme uz vietējo iedzīvotāju dzīvi.

Latviešu literatūrā, tostarp ceļojumu aprakstos, identitātes meklēšanas un saglabāšanas motīvs ieņem īpašu vietu vairāku vēsturisko un ģeopolitisko procesu dēļ. Līdz mūsdienām par vienu no pasaules ģeopolitiskajiem reģioniem uzskata Sibīriju, kas latviešu tautai asociējas ar cietumu un trimdas vietu. Latviešu diasporas pārstāvji, kuri joprojām ir atrodami tālajos Sibīrijas reģionos, mēdz justies gan latviešu, gan arī krievu kultūrai piederīgi, kas var izraisīt iekšējo psiholoģisko cīņu, kura izpaužas hibrīdas identitātes veidošanā.

²⁵ Lipski, J. *Travel and Identity: Studies in Literature, Culture and Language*. Springer International Publishing AG, 2018, p. 2.

Latviešu nacionālās identitātes meklēšanas un saglabāšanas motīvs ir spilgti aktualizēts I. Leiša un U. Brieža ceļojumu dienasgrāmatā “Latviešus Sibīrijā meklējot”. Savu 1975. gada velobraucienu uz Sibīriju grāmatas autori nosauc par sava veida misiju, kuras mērķis bija atrast latviešu diasporas pēdas ar cilvēku atsevišķiem likteņiem un kopīgu vēsturi. Ceļojot pa ciematiem un pētot vietējo iedzīvotāju valodu, kultūru un dzīvesveidu, ceļotāji cenšas atrast latviešu nacionālā mantojuma iezīmes, kā arī identificēt latviešu diasporas asimilācijas pakāpi.

5. nodaļa “Ģeopolitiskais diskurss mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu naratīvos”

Ceļojumu aprakstu pamatelements ir pārvietošanās telpā. Mūsdienu ceļotājs bieži reflektē par ceļojumu kā dzīves veida komponentu, kas ir saistīts ar mobilitāti. Savos pētījumos par mobilitātes politiku cilvēka ģeogrāfs Tims Kresvels izšķir vairākas mobilitātes formas, akcentējot atšķirību starp brīvprātīgu un piespiestu pārvietošanos, kas kļūst par centrālo “priekš jebkuru hierarhiju un tādējādi jebkuru mobilitātes politiku”²⁶. Šīs nodaļas nosaukumā aktualizētais ģeopolitikas jēdziens attiecās uz visām ceļojuma reprezentācijas formām, konceptuāli vai epizodiski akcentējot tēloto ģeogrāfisko teritoriju vēsturiski politiskās norises. Daudzi ģeogrāfiskie objekti var tikt politizēti dažādu to ietekmējošo politisko kustību dēļ, tātad ģeopolitiskais ietvars ceļojumu aprakstos reprezentē politisko sistēmu ideoloģisko ietvaru ontoloģiju.

5.1. apakšnodaļā “Vietas reprezentācija ceļojuma žanra tekstos” ir aktualizēta nostādne, ka mūsdienu ceļojumu aprakstos mākslinieciskā telpa ir daudz vairāk nekā tikai apkārtējā vide; bieži vien tā ir konkrētu vēsturisku notikumu un politisko ietekmju seku atspoguļojums. Daudzi agrāko ceļojuma aprakstu radītie teritoriju emocionālie raksturojumi un to reputācijas tiek dekonstruētas, jo literārais kompass tiek modificēts vēsturisko, sociālo, kultūru vai politisko procesu ietekmē.

5.2. apakšnodaļa “Ceļojuma apraksti mentālās kartogrāfijas kontekstā” norāda, ka ceļotājs konvertē jauniepažītās teritorijas subjektīvos mērogos un projicē tās savas pieredzes izveidotajās mentālajās kartēs. Literārās kartogrāfijas funkcija ir translēt noteiktu pieredzi, pārdefinēt literārās konvencijas, balstoties uz vietas specifiskajām iezīmēm un bieži vien aktualizējot nacionālo pieredzi, kā arī izpētīt konkrētas sabiedrības funkcijas mūsdienu laikmetā. Mentālā karte ir katra atsevišķa indivīda vai grupas subjektīvā ideja par kādu teritoriju tās ģeogrāfiskajā nozīmē, kas nereti nosacīta ar vēsturiskajiem notikumiem vai politiska režīma izpausmēm. Daži ceļojumu tekstu autori aktualizē nevis ceļojumu piedzīvojumus, vietu izpēti vai ceļošanu kā sevis izzināšanas veidu, bet norāda uz “ceļojumu tumšo pusi, tādos braucienos, kuri ir iebrukumu, konfliktu un piespiedu pārvešanas sastāvdaļa”²⁷. 21. gadsimtā noteiktas ģeogrāfiskās vietas recepcija zināmi atšķiras no iepriekšējās pieredzes, jo vispārpieņemtie stereotipi bieži sabrūk subjektīvās mūsdienu pasaules modelēšanās ietekmē. Sibīrija kļūst par vienu no tiem pasaules ģeopolitiskajiem reģioniem, kuram vēsturiski piedēvēta marginalitātes, skarbuma un citādības emblemātika. Uz politisko notikumu fona tā pakāpeniski arī iegūst trimdas, izsūtījuma vai ieslodzījuma vietas raksturojumu, bet mūsdienu ceļojuma aprakstos šim reģionam tiek arī piešķirta izolācijas konotācija.

5.3. apakšnodaļa “Sibīrijas telplaika ģeopolitiskā aktualitāte ceļojumu literatūrā” sniedz pārskatu par Sibīrijas atspoguļotajām refleksijām pasaules literatūrā dažādos laika posmos.

²⁶ Cresswell, T. *Mobilities I: catching up*. Progress in Human Geography, 2011, p. 22.

²⁷ Hart, J. L. 2021. *Violence and Movement: Conflict, Genocide and the Darker Side of 'Travel'*. In: INTERLITTERARIA 2021, 26/2: p. 431.

Sibīrijas tēls ar savu neviendabīgumu, politiski iezīmēto vēsturi, nereti vēstītāja uztverei eksotisko ainavu ir vienmēr valdzinājis gan pasaules ceļotājus, gan arī rakstniekus. Mūsdienu ceļojumu tekstos Sibīrijas kultūrtelpas recepcijas ir daudzslāņainas. T. Jangs un P. Hjūms uzskata ceļojumu uz Sibīriju par ekstrēmo, jo reģions reprezentē savdabīgo perifēriju, kas nes apmulsumu, tātad par prioritāru kļūst pats ceļojums, nevis rakstīšana par to. Daudziem ceļotājiem mūsdienu Sibīrija ir pavisam sveša, bet cilvēku dzīvesveids nereti ir aprakstīts kā primitīvs mūsdienu pasaules attīstības mērogā.

5.4. apakšnodaļa **“Sibīrijas telpaika konstelācijas Latvijas un ASV mūsdienu rakstnieku tekstos”** sniedz pārskatu par Sibīrijas telpaika reprezentācijas amplitūdu latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstos. Ģeopolitiskajā diskursā, Sibīrijas tēls ir bieži attēlots kā trimdas vieta, jo abu valstu pārstāvji pat mūsdienās mēdz atklāt šajā reģionā politiski orientētas diskriminācijas. Balstoties uz laika gaitā izveidotajām klišejām, amerikāņu apziņā Sibīrija drīzāk asociējas ar savas teritorijas bezgalīgiem, parasti baltiem un bieži neapdzīvotiem plašumiem, bargo ziemas aukstumu un īsas dienas tumsu. P. Terū piešķir Sibīrijas telpai aukstuma un klusuma mentālo tēlu, un īpaši nemēģina iedziļināties kultūrvēsturiskajos vai politiskajos procesos, tātad ģeopolitiskās iezīmes ir minimāli aktualizētas viņa ceļojuma tekstā²⁸. Savukārt I. Freizers piedāvā citu Sibīrijas recepciju, kas būtiski atšķiras no Terū reprezentētajiem iespaidiem. Grāmatā **“Ceļojumi Sibīrijā”** autors akcentē ne tikai šīs vietas ģeogrāfiskus stereotipus, bet arī vēsturiski politiskās asociācijas. Trimdas tēma pastāvīgi caurvij Freizera ceļojumu aprakstu; viņš atzīmē, ka **“lielākajai daļai cilvēku Sibīrija nav pati vieta, bet gan runas figūra”**²⁹, kas piešķir Sibīrijas telpai aukstuma, attāluma un trimdas metaforisko tēlu.

Mūsdienu latviešu autoru ceļojumu aprakstos Sibīrijas topohrona daudzveidīgi atveidojumi un aktualizētais politiskais vektors ir saistīti ar Latvijas tautas vēsturisko atmiņu. Ģeopolitiskie motīvi Sibīrijas tēla recepcijā ieņem maģistrālo vietu, jo latviešu tautas apziņā Sibīrija ilgu laiku asociējās ar cietumu un trimdas vietu. Ceļojuma dienasgrāmatā **“Austrumos no saules un ziemeļos no zemes”** ceļotāja un rakstniece I. Ābele atklāj lasītājam totalitārās impērijas mūsdienu Sibīrijas perifēriju **“ar lielo padomju režīma no Latvijas deportēto cilvēku pēcteču kopienu”**³⁰. Viņa attēlo vietējo latviešu izcelsmes iedzīvotāju dzīvesveidu, apraksta viņu visraksturīgākās tradīcijas, interesējas par cilvēku nodarbošanos. Ābele ne tikai pamana asimilācijas procesus, bet arī izceļ latviešu kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu. Kaut gan rakstniece neignorē vēsturisko atmiņu un norāda savā dienasgrāmatā uz Sibīriju kā uz migrācijas vietu, viņa **“neuztiepj lasītājam pagātnes ēnas iezīmētu tagadnes Sibīrijas ainu”**³¹. Savukārt, I. Leiša un U. Brieža 2016. gadā izdotā ceļojumu dienasgrāmata **“Latviešus Sibīrijā meklējot”** fokusējas uz latviešu tautas tēlu un tās dzīvesveida raksturojumu vairākos Sibīrijas ciematos. Grāmata palīdz noteikt latviešu imigrantu daudzu gadu gaitā saglabātās identitātes pazīmes, identificēt tautas asimilācijas iezīmes, kā arī izanalizēt padomju režīma ietekmi uz Latvijas nācijas likteni. Ir zīmīgi, ka 1975. gada ceļojums tika aprakstīts mūsdienās – citā laikmetā un citos ideoloģiskajos apstākļos.

²⁸ Theroux, P. 2006. *The Great Railway Bazaar: By Train Through Asia*. First Mariner Books edition.

²⁹ Frazier, I. *Travels in Siberia*. Picador. 2011, p. 3

³⁰ Burima, M. *Travelogues in Latvian Literature (late 20th – early 21st century): Deconstruction and Reconstruction of Mental Borders*. In: The Proceedings of the 1st SWS International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2014, Book 3, Volume 1, Section Anthropology, p. 286.

³¹ Burima, M. *Versija par versiju*. 2008. pieejams: <https://www.satori.lv/article/versija-par-versiju> [skatīts: 18.07.2018].

6. nodaļa “Ceļojumu aprakstu mākslinieciskā forma un parateksta pragmatika mūsdienu latviešu un amerikāņu autoru ceļojumu aprakstos”

Teksta mākslinieciskajai formai ir būtiskā loma mūsdienu ceļojuma apraksta žanra kontekstā. Teksta noformēšanas specifika ir tas, kas veido autora darba un grāmatizdošanas konvenciju starpsavienojumu. Turklāt, paratekstuālo elementu izmantošana ļauj diferencēt ceļojuma aprakstu no citiem žanriem, kā arī liecina par naratīva autentiskumu.

Paratekstualitātes jēdzienu 20. gs. otrajā pusē ieviesa franču naratologs Žerārs Ženets (*Gérard Genette*), kurš pauž domu, ka paratekstualitāte piešķir autora tekstam literārā darba veselumu, jo tajā ietilpst dažādu elementu kopums, kuri veic vairākas informatīvās funkcijas, veido komunikatīvu saikni ar lasītāju, kā arī piešķir literārā teksta gala variantam pragmatiskumu³². Ceļojumu teksti ietver plašu paratekstuālo elementu klāstu, kuri veic gan informatīvo, gan arī performatīvo funkcijas, bagātina ceļojuma naratīvu un konstruē tā modalitāti. Dota pētījumā tiek identificēti sekojošie ceļojumu aprakstiem raksturīgie paratekstuālie elementi: paplašināti nosaukumi, epigrāfi, veltījumi, priekšvārdi, autoru piezīmes, ka arī ceļojumu gaitā savāktais dokumentālais un ilustratīvais materiāls, kas veido ceļojuma apraksta mākslinieciskās formas lielāko daļu. Parateksts ievērojami papildina un vizualizē ceļojumu tekstu. Dokumentālais un autobiogrāfiskais materiāls, piemēram, kalpo kā pierādījums tam, ka aprakstītie notikumi ir reāli, kamēr arhīva materiālu kopijas liecina par vēsturisko notikumu autentiskumu.

Visi ceļojuma aprakstam raksturīgie paratekstuālie elementi ir ilustrēti ar piemēriem no latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstiem salīdzinošajā skatījumā. Paplašinātie nosaukumi, kuri ir vairāk tipiski amerikāņu ceļojumu tekstiem, bieži sniedz lasītājam informāciju par grāmatā aprakstīto priekšmetu – ceļojuma maršrutu vai specifiku, aktualizējot kādu ģeogrāfisko objektu (P. Terū “Tumšas zvaigznes safari: pa sauszemi no Kairas uz Keiptaunu”), norādot uz ceļojuma mērķi (Dž. Vebsters “*Duende*: flamenko meklējumos”) vai akcentējot ceļojuma teksta tipoloģisko piederību (“Mērijas Makkornakas Tompsones dienasgrāmatas”). Izvērsti nosaukumi parādās arī latviešu ceļojumu aprakstos, kuros tiek atspoguļots ceļojuma maršruts (L. Pērse “Ar stopiem apkārt pasaulei. Ziemeļamerikas kokteilis”) vai ir aktualizēts meklēšanas motīvs (I. Leitis “Latviešus Sibīrijā meklējot”). Daļa no ceļojumu tekstu nosaukumiem var arī būt simboliski, metaforiski vai stilistiski un emocionāli iekrāsoti (piem. E. Gilbertas ceļojumu memuāri “Ēd, lūdzies, mīli” vai K. Salakas ceļojuma romāns “Baltā sieviete”).

Epigrāfs, kas ir kāda cita rakstnieka, kurš nav šī teksta autors, izteiciens, var ievērojami sekmēt lasītāja ceļojuma apraksta interpretāciju, jo tas bieži aktualizē kādu ideju, vai arī, būdams saistīts ar pašu tekstu, virza uz kādu tā tēmas vai motīva pareizu recepciju. Tā I. Ābeles epigrāfos tika fiksētas centrālās viņas ceļojumu aprakstu paradigmas. Krājuma “Austrumos no saules un ziemeļos no zemes” pirmā apraksta epigrāfs atklāj lasītājam naratīva centrālo motīvu – garīgo meklējumu un vilcināšanos reprezentēšana caur galvenās varones iekšējo “es”. Savukārt trešā apraksta epigrāfs, kas ir aizgūts no latviešu tautas pasakas, simboliski ierosina doties brīnumainās pils meklējumos. P. Terū, kā epigrāfu savam trevelogam “Tumšas zvaigznes safari”, izvēlējās modernisma dzejnieka Vollesa Stīvensa dzejoļa “Viszaļākais kontinents” rindas, kas norāda uz ceļojuma romāna ģeogrāfisko aspektu, kā arī akcentē Terū Āfrikas kontinenta recepciju. Izvēlētais epigrāfs, kopā ar pašas grāmatas nosaukumu, norāda uz vienu no kanoniskajiem ar Āfrikas kontinentu saistītajiem motīviem pasaules literatūrā – Āfrikas tumsas motīvu, kuru savulaik aktualizēja Džozefs Konrads romānā „Tumsas sirds”.

³² Genette, G. 1997. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ceļojuma aprakstam ir raksturīgi veltījumi, kuri veic dažādas funkcijas. K. Salakas ceļojuma romāna “Baltā sieviete” sākumā parādās veltījums, kas norāda uz to, ka šis darbs tika uzrakstīts pēc autores brāļa Marka nāves viņa piemiņā ar piezīmi “Atceries mani sagaidīt”. Ar šo faktu var izskaidrot dažas romānā akcentētas lietas: tajā attēlotas galvenās varones meklējumi un ciešanas varētu būt pašas autores dvēseles refleksija ceļojuma apraksta rakstīšanas procesā.

Kā veltījuma forma grāmatas sākumā vai tās beigu daļā nereti parādās pateicības lapa, kuras funkcija ir pateikties kādam atbalstītājam par palīdzību grāmatas rakstīšanas vai tās izdošanas procesā. Tas var būt saistīts vai nu ar finanšu aspektu, ar motivācijas aspektu, vai arī ar kādu ētisko vai ideoloģisko aspektu. Šāda veida veltījumu iekļauj savā ceļojuma dienasgrāmatā “Latviešus Sibīrijā meklējot” I. Leitis. Tajā ir diezgan plašs atbalstītāju saraksts, kam autori izsaka pateicību par sadarbību ceļošanas laikā, par draudzīgo attieksmi un viesmīlību apceļotajās valstīs, par finanšu atbalstu Latvijā, kā arī par motivāciju padalīties ar sava ceļojuma gūtajiem iespaidiem un atklājumiem vēlāk izdotajā grāmatā. Savukārt, ceļotāja L. Pērse noslēdz savu aprakstu “Ar stopiem apkārt pasaulei” ar īpašiem “paldies” vārdiem, kur viņa izsaka sirsnīgu pateicību saviem radiem un draugiem; tiem cilvēkiem, kuri palīdzēja un deva padomus; tiem, kuri atbalstīja viņu pasākumu finansiāli; kā arī pārējiem “nepazīstamiem cilvēkiem par pozitīvajiem vēlējumiem un lietderīgajiem ieteikumiem!”³³

Uz grāmatas titulvāka vai arī uz aizmugurējā vāka bieži vien parādās darba autora (-es) fotogrāfija, kas ne tikai papildu norāda uz autorību, bet arī savā veidā piešķir grāmatai dokumenta statusu, akcentējot tajā aprakstīto notikumu autentiskumu. I. Leitis un U. Briedis ir attēloti ar velosipēdiem uz grāmatas “Latviešus Sibīrijā meklējot” titulvāka; I. Ābeles fotogrāfija parādās uz ceļotājas grāmatas “Austrumos no saules un ziemeļos no zemes” aizmugurējā vākā, kur autore ir pie datora, it kā rakstot šo pašu grāmatu; K. Salakas bilde ir novietota pirmajā viņas grāmatas “Baltā sieviete” lapaspusē kopā ar informāciju par viņas ceļojumiem, sniegumiem žurnālistikā, *National Geographic* rediģēšanā un literatūrā.

Vairumā gadījumu ceļojuma aprakstam izvēlētais ilustratīvais materiāls akcentē šī žanra specifiku un ir tieši saistīts ar teksta saturu un tajā attēlotajām kultūrtelpām. Ilustratīvais materiāls, kas šodien ir ieguvis nozīmīgu statusu ceļojumu literatūrā, ir tipoloģiski daudzveidīgs. Bilde, fotogrāfijas, ģeogrāfisko karšu fragmenti, arhīvu materiālu un dokumentu kopijas, kā arī citi paratekstuāli elementi, ir plaši izmantoti lielākajā daļā ceļojumu tekstu. Tiem ir ne tikai estētiska un informatīva funkcijas, bet arī būtiska loma ceļojuma naratīva modalitātes konstruēšanā, kas pierada teksta sižeta autentiskumu. Kopā ar ilustratīvo materiālu, ceļojumu aprakstos var identificēt plašu dokumentālo materiālu. Vēsturisko faktu un dokumentu loma ir spilgti iezīmēta Leiša un Brieža ceļojuma dienasgrāmatā. Vietējo iedzīvotāju stāsti ir ilustrēti ar reālo dokumentu kopijām (vēstuļu un telegrammu fragmentiem, avīžu rakstiem, fragmentiem no VDK arhīviem). Tas viss ne tikai piešķir ceļojuma tekstam vēsturisko kontekstu un dokumenta statusu, bet arī izceļ tā laika ģeopolitiskās peripetijas.

Par strukturālo dominanti mūsdienu ceļojumu literatūrā kļūst kartēšana. Ģeogrāfisko karšu viena no funkcijām ir sekmēt ģeotelpiskās informācijas paziņošanas procesu. Ceļojumu apraksti bieži satur ģeogrāfisko karšu fragmentus, ceļojumu maršrutu plānus un ģeogrāfisko objektu attēlus, kas piešķir apceļotajām telpām noteiktu nozīmi, kā arī palīdz izpētīt, kā šīs nozīmes mijiedarbojas ar pašu tekstu. Kartogrāfiskie elementi ir vairāk sastopami amerikāņu ceļojumu aprakstos (P. Terū), kuri tiek bieži uzskatīti par kartogrāfiski orientētajām krātuvēm un ceļojumu autentiskuma pamatojuma avotiem. Sistemātiskā ceļojumu procesa ilustrēšana ar ģeogrāfisko

³³ Pērse, L. *Ar stopiem apkārt pasaulei. Ziemeļamerikas kokteilis*. SIA “JELGAVAS TIPOGRĀFIJA”, 2017, 235. lpp.

karšu fragmentiem parādās arī dažiem latviešu ceļotājiem (L. Pērse, I. Leitis un U. Briedis). Karšu fragmenti ilustrē perspektīvu, no kuras ceļojumu aprakstu autori ir iztēlojušies citās zemes. Laika gaitā to funkcija pārvēršas no ģeogrāfiskā progresa attēlošanas uz vēstītāja psiholoģiskā stāvokļa, reģiona kultūrģeogrāfijas un ainavas, kā arī uz iedzīvotāju identitātes aktualizēšanu.

Epiteksts, kas ir “jebkurš paratekstuālais elements, kas nav saturiski pievienots tekstam tajā pašā izdevumā, bet kas it kā brīvi cirkulē virtuāli neierobežotā fiziskā un sociālā telpa”³⁴, ir arī ceļojumu apraksta žanra raksturīga sastāvdaļa. Tas iekļauj autoru intervijas, lekcijas un diskusijas, zinātnisko redaktoru kritiskās piezīmes, sarakstes fragmentus, lasītāju atsauksmes u.c. Pētījuma kontekstā tika izmantotas vairākas autoru intervijas (P. Terū³⁵, K. Salakas³⁶, A. Manfeldes³⁷ u.c.), kā arī izanalizētas lasītāju un kritiķu recenzijas, kas sekmēja gan tekstu recepciju, gan to interpretāciju.

SECINĀJUMI

1. Promocijas darba “Ceļojuma apraksta žanra tipoloģija 20.–21. gadsimtu mijas latviešu un amerikāņu literatūrā” ietvaros ir veikta latviešu un amerikāņu ceļojumu aprakstu salīdzināmā analīze, identificējot ceļojumu tekstu tipoloģiju un dažādu faktoru noteiktās subjektīvās iezīmes un žanriskās variācijas. Pētījuma gaitā ir izanalizētas mūsdienu ceļojuma apraksta žanra īpatnības, aktualizēta žanra hibrititātes būtība un ceļojumu tekstu tipoloģiskā daudzveidība, iezīmēti ceļojuma apraksta žanra evolūcijas procesi kultūrvēsturiskajā diskursā un globalizācijas procesu ietekmē. Darbā ir arī integrēti *dzīves rakstības* un ģeopolitikas diskursi, ka arī noteikta paratekstuālā aparāta loma ceļojuma apraksta žanra ietvaros.
2. Ceļojuma apraksta žanrs ir pastāvīgi mainīgs žanrs, kuru komplicētajā evolūcijas procesā skarušās daudzas transformācijas. Jautājums par žanra robežu noteikšanu – koeksistenci, pārklāšanos, simbiozi, kreolizāciju – ir aktuāls ceļojuma apraksta žanra izpētes lauks. Mūsdienu ceļojuma apraksta spēja apvienot plašu spektru vēstījumu un diskursu veidu (politisko, ģeogrāfisko, vēsturisko, lingvistisko, etnoloģisko u. tml.) piešķir ceļojuma apraksta žanram neviendabīgumu un hibrīdžanra iezīmes.
3. 20.–21. gadsimtu mijas ceļojuma aprakstam ir daudzveidīgās tekstu formas (romāns, stāsts, dienasgrāmata, eseja, memuāri, emuāri u.c.), tas iekļauj dažu citu žanru iezīmes (*fiction, non-fiction, creative non-fiction*), aktualizē vairākas tēmas un motīvus un var tikt aplūkots dažādos diskursos. Mūsdienu amerikāņu trevelogs ir pārsvarā pārstāvēts plašajās tekstu formās, tādās kā ceļojuma romāns vai ceļojumu hronika, kamēr latviešu ceļojuma apraksts biežāk parādās eseju, dienasgrāmatas vai stāsta formā. Semantiskā un strukturālā analīze ļauj secināt, ka lielākajai mūsdienu ceļojumu aprakstu daļai ir raksturīgas gan publicistiskā teksta, gan arī poētiskā teksta iezīmes. Amerikāņu trevelogiem ir vairāk raksturīgas publicistiskā teksta iezīmes ar dažām poētiskajām atkāpēm; latviešu ceļojuma apraksts, savukārt, izcēlās ar vairākām daiļliteratūras pazīmēm. 21. gs. ceļojumu literatūra iegūst

³⁴ Genette, G. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997b, p. 344.

³⁵ Intervijas transkripts ar Polu Terū (2003. gada 18. maijā) ir pieejams šeit: <http://www.booknotes.org/Watch/176128-1/Paul+Theroux.aspx> [skatīts: 26.03. 2022].

³⁶ Drukāta intervijas versija ar romāna autori ir atrodama 2009. gada Picador grāmatas izdevumā (Salak, K. *The White Mary*. Picador, 2009, pp. 355-358).

³⁷ <https://irliepaja.lv/kultura/kopa-ar-andru-manfeldi-celojuma-uz-visbiju/>

Andras Manfeldes personīgo emuāru teksts par ceļojumiem Visbijā ir atrodams šeit: <https://literatura.lv/unit/1509887?lang=de> [skatīts: 29.03.2022].

jaunu dimensiju pateicoties tehnoloģiju pārmaiņām, kā arī nesen izstrādāto realitātes dokumentēšanas veidu izplatībai. Taču neskatoties uz to, ka ceļojumu materiāli arvien biežāk tiek publicēti emuāru formātā, ceļojuma teksta pamatveidi neizzūd, bet ir saglabāti arī tā jaunajās formās. Piemēram, tradicionālās raksta formas ceļojumu dienasgrāmatas un esejas pakāpeniski transformējas tīmekļa dienasgrāmatās, kuru autori sniedz noteiktu ieguldījumu žanra attīstīšanā, ienesot tajās literāro estētiku.

4. Mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstu kontenta analīze pierādīja, ka ceļojuma apraksta žanra noteicošās iezīmes ir hronoloģiskais stāstījums, ceļa tēla un meklēšanas motīva aktualizēšana (biežāk izpaužas amerikāņu ceļojumu literatūrā), kā arī faktu un dokumentālo elementu integrēšana. Gan latviešu, gan amerikāņu ceļojumu naratīvos iezīmējas arī objektīvo un subjektīvo elementu sintēze. Tomēr žanra transformāciju dēļ ir vērojamas dažas saturiskās modifikācijas: hronoloģiskā notikumu secība sāk piekāpties ceļotāja pieredzes tēlojumiem; iekšzemes ceļojumi nereti kļūst populārāki par ārzemju ceļojumiem dažādu sociālo vai ģeopolitisko procesu ietekmē; ceļojumu literatūra pakāpeniski zaudē iepriekšējo tieksmi pēc piedzīvojumiem un atklājumiem, bet arvien biežāk orientējas uz sevis meklējumiem un izzināšanu.
5. Opozīcija *savējais – svešais* paliek par noteicošo ceļojuma apraksta žanra kategoriju arī jaunākajā latviešu un amerikāņu ceļojumu literatūrā. Tā atklāj kāda ģeogrāfiskā objekta *citādību* un unikalitāti, kā arī nosaka paša ceļotāja noteiktās vietas mentālo kartēšanu. Līdz ar to, ceļotājs ne tikai kļūst par citas kultūras informācijas avotu; *savējo* un *svešo* salīdzināšanas procesā viņš arī izsaka savu subjektīvo attieksmi pret *ciņu* kultūrtelpu. Nereti *savējais* un *svešais* saplūst kopējā kontekstā; turklāt, ceļotāja individuālajā pieredzē *svešais* dažu apstākļu dēļ var transformēties par *savējo*, bet savas valsts perifērija var tikt pozicionēta, kā *svešā* un neparasta.
6. Daudziem mūsdienu latviešu un amerikāņu ceļojumu tekstiem, it īpaši dienasgrāmatām un memuāriem, ir spilgti izteiktas dzīvesstāsta iezīmes. Ceļojuma apraksta žanra hibrīda statuss pieļauj gan autobiogrāfisko dimensiju, kas aktualizē ceļotāja noteikto dzīves posmu, gan arī biogrāfisko dimensiju attiecībā uz citiem cilvēkiem, kurus ceļotājs satiek sava ceļojuma gaitā. *Dzīves rakstības* iezīmes parādās ainavas aprakstos, kuros izpaužas ceļotāju emocionālais stāvoklis; par ceļojuma apraksta varoni var kļūt vēsturiski pazīstamā persona vai kāda daiļdarba varonis ar savu dzīvesstāstu; ceļojums var ietekmēt arī cilvēka iekšējo pasauli, līdz ar ko patības meklēšanas un sevis izzināšanas motīvs aktualizējas vairākiem latviešu un amerikāņu mūsdienu ceļojumu tekstu autoriem (I. Ābele, G. Repše, K. Salak u.c.).
7. Līdztekus ģeogrāfiskajam ietvaram ceļojumu apraksti tika izskatīti arī ģeopolitiskajā diskursā, kas ir cieši saistīts ar politiskiem, reliģiskiem vai etniskiem konfliktiem, kā arī citiem vēsturiskiem procesiem. Promocijas pētījumā plaši raksturotais *Sibīrijas teksts* atspoguļo pretrunīgas kultūras klišejas, ko izraisa dažādas vēsturiskas paradigmas un ideoloģiskie procesi. Sastatāmā tekstu analīze atklāja, ka, lai gan Ziemeļamerikas un Latvijas Sibīrijas reģiona reprezentācijā ir vērojamas zināmas paralēles (auksta, nomaļa zeme ar plašu teritoriju un savdabīgu ainavu), Sibīrijas recepcija katrā konkrētajā gadījumā ir ļoti specifiska. Latvijas ceļojumu aprakstos bieži parādās meklēšanas motīvs, kad ceļotāji mēdz atrast piespiedu mobilitātes seku pēdas, kas ir latviešu diaspora attālos Sibīrijas reģionos. Līdz ar to, šādi ceļojumu naratīvi atklāj pagātnes vēsturiski politisko procesu ģeopolitiskos rezultātus, atainojot padomju totalitārās impērijas upurus un norādot uz pakāpenisku izsūtītās tautas asimilāciju Sibīrijas kultūrtelpā.

8. Pētījuma gaitā ir pierādīts, ka teksta mākslinieciskā forma ir tikpat būtisks ceļojumu aprakstu kompozīcijas elements kā sižets, telpa vai personāžu sistēma. Paratekstuālajam aparātam gan amerikāņu, gan latviešu ceļojumu literatūrā ir noteikta pragmatika, jo tekstos iekļauti paratekstuālie elementi veic vairākas funkcijas: tie norāda uz žanru un teksta tematiku, veido saikni starp pašu ceļojumu, kā procesu, aprakstītajām vietām un to vēsturisko kontekstu; apliecina naratīva autentiskumu, un veido saikni starp teksta autoru un potenciālo lasītāju. Periteksts papildina un vizualizē naratīva saturu un sižetu. Priekšvārds un pēc vārds sniedz komentārus, kuros daļēji izpaužas autora domas, kas turpmāk ietekmē lasītāja teksta recepciju. Savukārt epiteksts (autora intervijas, ekscerpti no sarakstes vai dienasgrāmatas, lasītāju atsauksmes, literāro kritiķu piezīmes, recenzijas u.tml.) sniedz naratīvam papildu informāciju, kas ļauj izskatīt vienu un to pašu tekstu jau no citas perspektīvas.

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DOCTORAL THESIS

Travelling is a social phenomenon that has an essential impact on various spheres of human's life. Nowadays a person travels for several reasons: for relaxation, for trading, for research, for acquiring knowledge in various fields, for finding a new place of living, etc. It is an opportunity to "open one's mind"³⁸ and to meet the otherness. "Travelling is something we all do, on different scales, in one form or another. We all have stories of travel and they are of more than personal consequence."³⁹

Although travel writing exists in many cultures in various forms, travel texts have a different historical focus and a certain national specificity. In addition, the question of travelogue belonging to fiction or non-fiction remains topical and is still widely debated. At the initial stage of studying the genre of travelogue, it seems quite easy to differentiate travel texts from the texts of other literary genres, because in the context of mass tourism and in the minds of potential readers, the central motif of any travelogue is a journey or a trip with a particular itinerary or in a certain direction, which becomes the basis for the plot of a travel narrative.

Travelling is generally characterized by a sense of discovery, an inclination to adventures and experience, as well as by a desire to see something new or extraordinary in order to share the gained impressions with a reader. However, in the process of a profound research, analysis and interpretation of travelogues, it is often quite difficult to define it as a genre, as well as to determine the boundaries due to its heterogeneity. In its simplicity and at the same time versatility, the study of the genre of travelogue becomes a rather complex and therefore challenging process.

The influence of globalization processes opens up a wide range of opportunities for the development and transformation of the genre. The boundaries of many conventions and taboos are being destroyed in the 21st century, while the travel horizons are expanding due to the use of new technologies. The Internet era brings travel blogs into the literary space. Unlike travelogues, these are travel accounts on web profiles, often of a rather tentative literary value, but with a catchy representation that determines their popularity among readers.

The theme of the present research is "**Typology of the Genre of Travelogue in Latvian and American Literature at the Turn of the 20th and the 21st Centuries**".

The research hypothesis. The genre of travelogue in contemporary world literature experiences significant quantitative and typological growth; it is constantly transforming both in terms of form and content under the influence of various literary and cultural-historical processes. Although travelogues written at the turn of the 20th and the 21st centuries share common typological features, there are also unique genre modifications, which are typically determined by the authors' cultural origin as well as by the optics, from which cultural position the text is written.

The aim of the research: to characterize the peculiarities of travelogue in contemporary Latvian and American literature, emphasising the typological convergences and differences, summarizing the common features of travelogues, as well as identifying the unique expression of individual travel writers.

The objectives:

- to examine the relevant terminology and the basic concepts related to travelogue;
- to explore the specifics of contemporary travelogue;

³⁸ Pommere, L. *Impro ceļolumi – Edgars Kuzmans*.

Available at: https://www.impro.lv/c_article.php?selected=articles&artId=ABOUT141 [Accessed on June 11 2023].

³⁹ Youngs T. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2013, p. 1.

- to identify the essential features of travel writing in contemporary Latvian and American travel texts;
- to study the typological peculiarities of the genre and perform their comparative analysis in Latvian and American travel writing;
- to explore the cultural-spatial duality of travelogues and to determine the binary oppositions typical of the genre;
- to determine the features of *life writing* in contemporary Latvian and American travelogues;
- to identify the geopolitical discourse in contemporary Latvian and American travel texts;
- to illustrate and comment on the typical features of travelogue and national genre variations with the empirical data obtained;
- to systematize the common features of travelogues and the unique expression of individual authors.

Theoretical and Methodological Basis of the Doctoral Thesis

Within the framework of contemporary critical tradition, several methods and approaches of different literary schools have been synthesised for the study of travelogue, thus forming a combined methodology.

The structural approach has been applied with the aim of excerpting the most striking semantic meanings of travelogues; the reflection of geopolitical processes in travelogues has been identified and characterized with the help of postcolonial studies.

The historical method contributed the historical review on travelogues and the analysis of the historical trends typical of the genre.

With the help of the cultural-historical method, the genesis and the development of Latvian and American travel writing has been examined, with a focus on the certain stages of historical periods that determined the evolution and the specificity of the genre in Latvian and American cultural spaces.

The application of the anthropological approach has enabled outlining contemporary Latvian and American travelogues in the geopolitical and socioeconomic discourse.

With the structural semiotic method, the specificity of travelogue, as well as the typological features of the genre, have been excerpted and analysed semantically, with a focus on such typical of the travelogue genre oppositions, as *the Self – the Other*, *local – global*, *nature – civilization*, etc.

The comparative method was used in conducting a comparative analysis of the typology and national specificity of travelogues by Latvian and American authors. It has been applied to identify the common typological features of the genre in Latvian and American travel texts, as well as to detect the authors' unique structures, which, on the background of the common features, create a full-fledged idea of the uniqueness of contemporary travelogue.

The cultural anthropological paradigm determined the necessity to focus on the common feature of travel narratives which is mental cartography that reveals the subjective knowledge (including clichés) of each traveller and each perceiver of the space about the objects of this space, the ratio of distance and time spent to cover this distance, and the emotional connection with this space. In the frames of the present research, the method facilitates the comparative analysis of the clichés and stereotypes created by different historical paradigms in the minds of Latvian and American travellers, rather than of the historical processes themselves.

The empirical study has been also based on the relevant theories: narratology, which studies the impact of the narrative structure on the reader's perception, and imagology, which promotes the awareness of the binary opposition *the Self – the Other* in the context of travelogue.

The Thematic and Methodological Novelty and Topicality of the Doctoral Thesis

The comprehension of native culture, literature and traditions is not possible within a narrow framework or in an isolated environment. The era of globalization and the trends of multiculturalism typical of the twenty-first century lead to synthesize local and global cultural perception in a glocal synergy. An intercultural dialogue becomes dominant in fostering the integration of the country's heritage of spiritual and cultural values into the context of the world culture, art and literature. Modern comparative studies enable not just examining and differentiating the common features, but also identifying the specific national peculiarities in the literary works under consideration.

The recent studies reveal that travelogue has been widely researched in American and European cultural spaces. Although a number of theoretical publications on travel writing can be detected in the Latvian scientific editions, the theoretical issues on this genre have not been the subject of systematic research within the Latvian literary studies. Latvian researchers often outline travelogues in the paradigm of the history of national literature or integrate the theme of travelling into the context of some other literary research. There also appear the studies, in which just one separate typological or thematic peculiarity of travelogue is emphasized. The school of literary science at Daugavpils University tends to feature travelogues in the comparative perspective. However, there are still various essential issues related to travelogue, which have been widely considered in the North American and Western European literary studies, but have remained neglected in Latvia (for example, the functions of paratext in travelogues, the reasoned differentiation of fiction and non-fiction travel texts, travelogues in geopolitical discourse and other). The systematic analysis of the genre that has been carried out in the frames of the present doctoral thesis, as well as the comparative analysis of American and Latvian travelogues, enable demonstrating and evaluating the genre in a new perspective.

The analysis of the history of travelogue development helps to reveal the specificity of the period from the end of the twentieth century until nowadays, emphasizing the striking literary processes in the Latvian and American cultural spaces in the theoretical discourse. The aspect of mental mapping, in turn, allows interpreting the reception of historical paradigms in both the literatures under consideration. In addition, it would be challenging to delve into the question of whether the genre belongs to fiction or non-fiction, to identify the non-fictional elements and fictional features in travelogue, as well as to analyse the possible combinations of fictional and non-fictional elements within the framework of one travel narrative.

Latvian and American travel literatures have certain common and unique features. Despite the territorial and cultural-historical differences between these two countries, typologically similar concepts are being projected in both the literatures: the originality of the genre, the variety of travel text forms and their hybridity, the presence of the binary opposition *the Self – the Other*, etc. The comparative analysis of Latvian and American travel narratives carried out in the frames of the present doctoral thesis has been based on determining the common genre or typological dominants in contemporary Latvian and American travel texts, as well as on identifying the unique in both the cultural spaces under study. The purpose of the empirical part is to identify the genre variations within travel writing, as well as to detect the national peculiarities reflected in travel texts.

The topicality of the research is also connected with the consistent application of relevant methods for the analysis of contemporary travelogues. In addition, considering those American travel texts that haven't been translated into Latvian and are, thus, unknown to the Latvian reader provides an excellent opportunity to expand the reception of the world's literary heritage into the Latvian cultural space.

The Scope and the Structure of the Doctoral Thesis

The doctoral thesis consists of an introduction, six chapters divided into subchapters, conclusions, a list of sources and literature, and six appendices.

The introduction provides a rationale for choosing the theme of the doctoral thesis, indicates the aim and the objectives of the research, reveals the research hypothesis. Moreover, in the introduction, the research methodology has been characterised, the novelty of the research has been highlighted, the corpus of the selected literary texts has been substantiated, and an overview on the scientific literature has been given.

Chapter 1, "Travelogue in the Context of a Genre", provides a general insight into the research problems of the genre of travelogue. The question of the genesis and genre development trends has been brought up, the stages of the genre evolution in Latvian and American literature have been determined. A special attention is paid to the singularity of the genre of travelogue: its typical features have been identified, the diversity of travel text forms has been highlighted, the hybridity of travelogue has been justified, the question of the travelogue belonging to fiction or non-fiction has been discussed.

In Chapter 2, "The Peculiarities of Travelogue in Latvian and American Literature at the Turn of the 20th and the 21st centuries", the most essential features of the genre of travelogue, such as chronological narration, the image of the road, the motif of search, as well as the role of facts and documentary elements in creating the authenticity of travel texts, have been discussed and commented on.

Chapter 3, "Manifestations of Binary Oppositions in Latvian and American Travel Narratives", focuses on the role of binary oppositions within the genre of travelogue. The most typical oppositions for travelogues (*the Self – the Other, home – travel, nature – civilization, etc.*) have been discussed and illustrated with the examples from Latvian and American travel texts.

Chapter 4 of the doctoral thesis entitled as **"Travelogue in Life Writing"** focuses on the basic traits of *life writing* that can be encountered in contemporary Latvian and American travelogues. In this chapter the concept of *life writing* has been defined and the elements characteristic of *life writing* have been outlined. The thematic corpus, which reflects such components of auto/biography typical of a travel text as the motif of searching for identity, self-search and self-discovery, auto/biography components in representing landscape, etc., has been determined and commented on.

Chapter 5, "Geopolitical Discourse in Contemporary Latvian and American Travel Narratives", reveals the concept of geopolitics, which is focused on the particular representation of the historical and political processes of the Siberian chronotope in contemporary Latvian and American travel narratives, emphasizing the common and distinct receptions of political influences. In this chapter, the spatial identities of Siberia are considered as social constructions rather than geographical peculiarities of the region.

Chapter 6, "The Artistic Form of Travelogue and the Pragmatics of Paratext in Contemporary Latvian and American Travel Texts", highlights the importance of the artistic form of any text and deals with the concept of paratextuality in the context of travelogue. Special

attention is paid to the pragmatics of paratext and the basic functions of the paratextual apparatus in contemporary Latvian and American travelogues.

The main findings of the research have been summarised in the **conclusions**. The list of the sources used contains 191 item. The text corpus consists of 39 primary sources.

Approbation of the Results of the Doctoral Thesis

Scientific Projects

2018: DU research project No. 14-95/10 “Canadian and Latvian Literary Paradigms and Intersection Points” – a researcher

2020: DU research project No. 14-95/7 “Researching and Integrating North American Literature into Teaching and Scientific Communication” – a researcher

2022: DU research project No. 14-95/2022/13 “(De)construction of the Soviet Past and Cultural Inheritance in the Second Half of the 20th Century and the Beginning of the 21st Century in Latvian Literature, Oral Narratives and Digital Communes: Geopolitical, Regional and Cultural Aspects” – a researcher

Scientific Publications

1. Ozola, Diana. *Theoretical Aspects on Travelogue in Modern Literature*. *Journal of Comparative Studies* No. 6 (35). *Literary Text: Modifications of Genres and Specificity of the Narrative*. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2014, pp. 81–91. ISSN 2255-9388, ISBN 978-9984-14-699-7. EBSCO database.
2. Ozola, Diana. *The Reception of Siberia in P. Theroux’s and I. Ābele’s Travelogues*. Proceedings of the 57th International Scientific Conference of Daugavpils University. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2015, pp. 21–28. URL: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-753-6_57%20konf%20kraj_C_Hum%20zin.pdf ISBN 978-9984-14-753-6. EBSCO database.
3. Ozola, Diana. *The Features of Travelogue in Paul Theroux’s Texts*. *Comparative Studies. Human in Literature and Culture: Interdisciplinary Perspective*. Vol. 7 (3). Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2016, pp. 132–142. ISSN 1691-5038, ISBN 978-9984-14-784-0. EBSCO database.
4. Ozola, Diana. *The Reflection of Everyday Culture in Contemporary American and Latvian Travelogues: the Other or Exotic vs Native*. *Journal of Comparative Studies X. Culture Studies. Social Life in Literature and Culture*. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2018, pp. 114–126. EBSCO database. [In Latvian]
5. Ozola, Diana. *Contemporary Women Travel Writers and their Contribution to Latvian and American Literature*. The Proceedings of the 59th International Scientific Conference of Daugavpils University. Part C “Humanities”. Daugavpils: Daugavpils University, 2017, pp. 23–31. URL: https://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/978-9984-14-834-2_59_konf_kraj_C_Hum%20zin.pdf ISBN 978-9984-14-834-2, ISSN 2500-9842, ISSN 2500-9877. EBSCO database.
6. Ozola, Diana, Badina, E., Meskova, S., Antonevica, J. *The Typology of Travelogues in North American Travel Writing: Fiction vs Non-Fiction*. The Proceedings of the 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences & Arts SGEM 2018, Issue 6.2, Section Literature & Poetry, p. 593–600.

7. Ozola, Diana. *The Representation of Latvian Identity in I. Leitis' and U. Briedis' Travel Diary "In Search of Latvians in Siberia"*. Proceedings of the 60th International Scientific Conference of Daugavpils University. Part C "Humanities". Daugavpils: Daugavpils University, 2018, pp. 24–32. URL: https://dukonference.lv/files/978-9984-14-865-6_60_konf_kraj_C_Hum%20zin_LABOTS.pdf ISSN 2500-9842 ISSN 2500-9877 ISBN 978-9984-14-865-6. EBSCO database.
8. **Ozola, Diana**, Meskova, S. *The Representation of African Culture and Lifestyle in Modern American and Latvian Travelogues: "Dark" or Exotic Continent*. The Proceedings of the 6th SWS International Scientific Conference on Arts & Humanities SGEM 2019, Volume 6, Issue 2, Section Literature & Poetry, pp. 389-396.
9. Ozola, Diana. *Siberian Culture and Lifestyle in the Reception of Contemporary North American and Latvian Travel Writers*. The Proceedings of the 7th SWS International Scientific Conference on Arts & Humanities SGEM 2020, Volume 6, Issue 2, Section Literature & Poetry, pp. 147-157.
10. Ozola, Diana. *Landscape Experience and its Depiction in the Contemporary Latvian and American Travelogues*. Collection of Scientific Articles XXII "Literature and Culture: Process, Interaction, Problems". Life-Writing – II. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher "Saule", 2022, pp. 84–95. EBSCO database. [In Latvian]
11. Ozola, Diana. *The Manifestations of Binary Oppositions in Contemporary Latvian and American Travelogues*. Proceedings of the 64th International Scientific Conference of Daugavpils University. Part C "Humanities". Daugavpils: Daugavpils University, 2022, pp. 61–70. URL: https://dukonference.lv/files/978-9984-14-984-4_64_konf_kraj_C_Hum%20zin.pdf ISSN 2500-9842 ISSN 2500-9877 ISBN 978-9984-14-984-4. EBSCO database. [In Latvian]
12. **Ozola, Diana**, Burima, M. 2023. *Geopolitical Discourse in Contemporary Latvian and American Travel Narratives*. Journal of Frontier Studies. Vol. 8, No. 2 "Siberian and Far Eastern Frontiers", pp. 291–312. URL: <https://jfs.today/index.php/jfs/issue/view/32> ISSN: 2500-0225 <https://doi.org/10.46539/jfs.v8i2.418> SCOPUS database.

Scientific Conferences and Seminars

1. I International Congress of Comparative Studies *Person in Language, Literature, Culture*. Report: *The Features of Travelogue in Paul Theroux's Texts*. Daugavpils, Latvia, 14-16 November 2013.
2. International Scientific Conference "XXIV Scientific Readings". Report: *Theoretical Aspects on Travelogue in Modern Literature*. Daugavpils, Latvia, 30-31 January 2014.
3. International Scientific Conference "XXV Scientific Readings". Report: *Different Generations in the Development of American and Latvian Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 29-30 January 2015.
4. 57th International Scientific Conference of Daugavpils University Report: *The Reception of Siberia in P. Theroux's and I. Ābele's Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 16-17 April 2015.
5. 59th International Scientific Conference of Daugavpils University. Report: *Contemporary Women Travel Writers and Their Contribution to Latvian and American Literature*. Daugavpils, Latvia, 6-7 April 2017.
6. Daugavpils University International Scientific Conference "XXVII Scientific Readings". Report: *The Reflexion of Everyday Culture in Contemporary American and Latvian*

- Travelogues: the Other or Exotic vs the Native*. Daugavpils, Latvia, 26-27 January 2017. [In Latvian]
7. 60th International Scientific Conference of Daugavpils University. Report: *The Representation of Latvian Identity in I. Leitis' and U. Briedis' Travel Diary "In Search of Latvians in Siberia"*. Daugavpils, Latvia, 26-27 April 2018. [In Latvian]
 8. 61st International Scientific Conference of Daugavpils University. Report: *The Pragmatic Functions of Paratext in Contemporary Latvian and American Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 11-12 April 2019. [In Latvian]
 9. 7th SWS International Scientific Conference on Art and Humanities – ISCAH 2020. Report: *Siberian Culture and Lifestyle in the Reception of Contemporary North American and Latvian Travel Writers*. Albena, Bulgaria, 25-27 August 2020.
 10. The scientific seminar “FESTIVAL OF DOCTORAL STUDENTS” of Daugavpils University Doctoral study programme “Literary Science”. Report: *Representation of Geopolitics in Contemporary Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 10 December 2021. [In Latvian]
 11. Daugavpils University International Scientific Conference “XXXII Scientific Readings”. Report: *Landscape Experience and its Depiction in the Contemporary Latvian and American Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 27-28 January 2022. [In Latvian]
 12. 64th International Scientific Conference of Daugavpils University. Report: *The Manifestations of Binary Oppositions in Contemporary Latvian and American Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 21-22 April 2022. [In Latvian]
 13. Daugavpils University International Scientific Conference “XXXIII HF Scientific Readings”. Report: *The Second Journey or “in the Footsteps of Famous People”: Life Stories of Well-known Personalities and Literary Characters in the Context of Travelogues*. Daugavpils, Latvia, 26-27 January 2023. [In Latvian]

Abstracts of Conferences

1. Ozola, Diana. *The Reception of Siberia in P. Theroux's and I. Ābele's Travelogues*. Abstracts of the 57th International Scientific Conference of Daugavpils University. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2015, p. 16. URL: http://dukonference.lv/files/proceedings_of_conf/2015_978-9984-14-716-1_DU_57_starpt%20zinatn_konf_tezes.pdf ISBN: 978-9984-14-716-1.
2. Ozola, Diana. *Contemporary Women Travel Writers and Their Contribution to Latvian and American Literature*. Abstracts of the 59th International Scientific Conference of Daugavpils University. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2017, p. 13. URL: https://dukonference.lv/files/2017_978-9984-14-797-0_DU%2059%20starpt%20zinatn%20konf%20tezes.pdf ISSN 2500-9834. ISBN 978-9984-14-797-0.
3. Ozola, Diana. *The Representation of Latvian Identity in I. Leitis' and U. Briedis' Travel Diary "In Search of Latvians in Siberia"*. Abstracts of the 60th International Scientific Conference of Daugavpils University, Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”, 2018, pp. 13-14. URL: https://dukonference.lv/files/DU_60_starpt_zinatn_konf_tezes.pdf [In Latvian]
4. Ozola, Diana. *The Pragmatic Functions of Paratext in Contemporary Latvian and American Travelogues*. Abstracts of the 61st International Scientific Conference of Daugavpils University. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher “Saule”,

- 2019, p. 18-19. URL: https://dukonference.lv/files/DU_61_starpt%20zinatn_konf_tezes_DRAFT.pdf [In Latvian]
5. Ozola, Diana. *The Manifestations of Binary Oppositions in Contemporary Latvian and American Travelogues*. *Abstracts of the 64th International Scientific Conference of Daugavpils University*. Daugavpils: Daugavpils University Academic Publisher "Saule", 2022, p. 25. URL: https://dukonference.lv/files/Tezes_64.konf_labotas.pdf [In Latvian]

THE OUTLINE OF THE CONTENT OF THE DOCTORAL THESIS

Chapter 1 “Travelogue in the Context of a Genre”

Fiction and non-fiction travel texts have existed in world literature for thousands of years. In their research, P. Hulme and T. Youngs, considering the early forms of travelogue, the evolution and transformations typical of the genre, point out that “[...] travel writing is best considered as a broad and ever-shifting genre, with a complex history which has yet to be properly studied”⁴⁰. Modern travelogues possess a rich heritage, since they have constantly transformed under the influence of various cultural and historical processes. Today, travel texts stand out for their heterogeneity, contextual diversity, the variety of text forms and the thematic amplitude that induces a high readership demand.

Subchapter 1.1. “**Terminology and the Basic Concepts**” discusses the designations of the genre of travelogue in Latvian and English.

In the Anglophone cultural space, the terminology applied to travel writing is relatively universal – comprehended, coordinated and accepted among literary scholars. Throughout the 20th century and up to nowadays, travel texts have been mostly denominated by the term *travelogue*, which was introduced by the American photographer, traveller and producer Elias Burton Holmes, who is still referred to as Father of the Travelogue⁴¹. Before the concept of *travelogue* was recognized and appeared in dictionaries, travel texts in the Anglophone cultural space were labelled as *travel writing*, *travel literature*, or *travel narratives*, which are still widely applied.

Although the terminological issue is comprehended in modern Latvian literary studies, the problem of applying the best concept is still not fully resolved, since there is no consistent opinion in defining the genre of travelogue. The most common Latvian designation of the genre is *ceļojuma apraksta žanrs*. Texts with a travel motif are also often referred to as *ceļojuma naratīvs*, which is an English borrowing (travel narrative). The term *trevelogs* (travelogue) is also gradually entering the Latvian cultural space, replacing the usual term *ceļojuma apraksts*, which in the modern era of globalization has acquired a connotation of insignificance. In turn, the root “logos” in the new designation assigns a special meaning to travel writing, and the science that studies it acquires a status of global knowledge.

Subchapter 1.2. “**The Originality of the Genre of Travelogue**” indicates the heterogeneity of the genre and outlines its fundamental features. Literary scholars still did not reach a consensus on defining the genre of travelogue. Travel writing is unified thematically rather than structurally; in this case, it is difficult to judge the literary genre, which would have its own clearly determined and precisely defined genre features. For centuries, the genre of travelogue was “too often unjustly ignored or unfairly dismissed as unimaginative hackwork”⁴². Only recently, travel writing, including American and Latvian, has received the significant attention from scholars. The researcher of the genre issues T. Youngs considers it to be one of “the most socially important of all literary modern genres”, since “it records our temporal and spatial progress”⁴³. V. Shachkova, in turn, outlined one of the most comprehensible and consistent lists of travelogue features, from which all nine basic traits typical of the genre can be identified in the process of

⁴⁰ Hulme P., Youngs T. *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, p. 10.

⁴¹ *The Burton Holmes Archive*. Available at: <http://www.burtonholmesarchive.com/> [Accessed on 20 July 2019].

⁴² Bendixen, A., Hamera, J. *The Cambridge Companion to American Travel Writing*. Cambridge University Press, 2009, p. 1.

⁴³ Youngs, T. Introduction: *Defining the Terms*. In: *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 1.

analysing Latvian and American travelogues. So, in modern literary studies, the genre of travelogue gets more often considered and systematically studied as a separate literary genre with its own conventions and principles.

Subchapter 1.3. **“Genesis of Travelogue”** examines the origin of travelogue and its development trends in Latvian and American cultural spaces.

The beginnings of the genre in the American literature can be traced in the 16th century, when the first short travel reports on the discoveries of new regions, the search for a “golden” city and the establishment of colonies appeared. Travel writing of the 17th and 18th centuries reveals the vector of American cultural and historical development. Various forms of travel texts are emerging: travel sketches, journalistic reports, essays, travel guides and travel narratives. The turn of the 18th and 19th centuries is referred to as the golden age of travel writing, when travel motivations changed and travel texts significantly increased in their number. In the 19th century, foreign travels, mainly to Europe, Canada and South America, became more and more popular. Therefore, travel writing acquired several goals: to expand the borders of the readership, to introduce the culture and lifestyle of other countries, to popularise the image of the American nation and to identify its place in the world. In the 20th century, the motif of national identity becomes of current interest. Thus, the transformations in the genre of travelogue in America can be explained not only by significant historical processes, but also by changes of values in the minds of its people.

Latvian travelogues also have their own historical heritage, rich traditions and specificity, as well as potential for further development. The historical start of the genre in Latvia can be traced in the 19th century, when travels were mainly reflected in the works of journalists or dilettantes. Although that time writers rarely took up travelogues, some unique examples, such as Brothers Kaudzites’ travelogues about Latvia (Vidzeme and Kurzeme, 1878), Germany (1884), Finland (1885), Austria, Switzerland, Italy, France and other European countries, can be mentioned. The next generation of travel writers emerged in the 1930s, when all Latvian literature began to develop more rapidly. There appeared reflections on Scandinavian and Western European countries, which Latvia had the closest relations with. During the Soviet occupation, the situation changes to the opposite. Travelogue as a genre is becoming irrelevant and less developed due to limitations in travelling possibilities. The cartography of that time travelogues reveals that mainly Soviet, rather than foreign countries, were chosen as travel destinations. The year 1991 becomes the time of awakening, when the world gets open to travelling and gaining new impressions. The ideology changes, which allows not only to travel and enjoy trips, but also to reflect on these trips, emphasising the *other* and integrating subjective and emotional components into such descriptions.

Thus, the evolution of the genre in both the countries was determined by various cultural, historical and geopolitical processes, as well as by world globalization trends, which got reflected in a variety of contemporary travelogue forms and themes.

Subchapter 1.4. **“Hybrid Character of Travelogues”** discusses the heterogeneous nature intrinsic to the genre. Travelogue lies at the crossroads of several literary genres, which has been increasingly common pointed out by various researchers of travel writing. M. Burima expresses the idea that “travelogue is a hybrid genre developed between documentary literature and fiction; it incorporates both the testimonies of the socio-cultural phenomena of the time of their production and the specific artistic expressions of its contemporary literary canon”⁴⁴. P. Hulme, in turn, distinguishes five strands that have overlapped in contemporary travelogue: the comic, the

⁴⁴ Burima, M. *Orientalism, Otherness and the Soviet Empire: Travelogues by Latvian Writers of the Soviet Period*. In: *Journal of Baltic Studies*, Vol. 47 (1), January 2016, p. 65.

analytical, the wilderness, the spiritual, and the experimental.⁴⁵ With the experimental, the researcher denotes the vector that “pushes the genre in a variety of new directions, actively continuing the generic hybridization which has periodically reinvigorated travel writing throughout its history, but by definition difficult to categorized or even recognize”⁴⁶.

Contemporary travelogues can be characterized by their synthetic nature, which manifests itself in the interaction of documentary and fictional elements, as well as in the combination of features of other genres within a single text. The traits of other literary forms that can be often traced in travel writing lead critics to debates concerning the own identity of the genre. J. Borm assumes that “it is not a genre, but a collective term for a variety of texts both predominantly fictional and non-fictional whose main theme is travel”⁴⁷. On this matter, Sabine Milz expresses the idea that “literary hybridity disrupts the notion of a stable, linear national-historic literature by reconfiguring it as a mutable, multicultural blend”⁴⁸. Guillaume Thouroude, in his turn, claims that hybridity is exactly what characterizes travelogue as an original genre.

At the initial stages of travelogue evolution in Latvia, autobiographical texts, the purpose of which was to report or to provide information, dominated travel writing. Gradually, travelogues expanded in terms of their form and discourse: geographical information got mixed with historical facts and legends, the traveller’s mission became not just to inform, but also to educate, entertain, as well as motivate the potential reader for travelling. Over time, there appeared narratives that reflected on travellers’ experience, emotions and spiritual growth, which assigned travelogue with fictional traits.

The beginnings of hybridization in American travel writing can be traced in the 18th century. “The Narrative of the Uncommon Sufferings and Surprising Deliverance of Briton Hammon” (1760) is one of the earliest examples of a generic hybrid in American literature that combined captivity narrative and transatlantic travel narrative⁴⁹.

Most contemporary Latvian and American travelogues are hybrid texts. T. Youngs also expresses the idea that travelogue hybridity manifests itself not only in the form of a travel text, and not just in the process of writing, but also in the process of reading and interpreting travelogues.

Subchapter 1.5. “**Genre Macrostructures and Text Forms of Travelogue**” introduces the typical text forms of Latvian and American travelogue. In the process of their evolution, narratives that are related to travel appear as novels, stories, diaries, travel notes, essays, memoirs, reports, letters, etc.

Contemporary American travel writing is mainly represented in the long forms of prose narrative, such as travel novels or travel chronicles. Short travel reports are more typical of the 16th century; they “combined a chronological narrative of movement and events with geographic and ethnographic observations”⁵⁰. In the 18th and 19th centuries new forms of travel texts appear: travel journals, travel letters, travel sketches, travel guides, travel notes. By the 20th century the genre of

⁴⁵ Hulme, P., Youngs, T. *Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, p. 93.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 95.

⁴⁷ Borm, J. 2004. *Defining Travel: on the Travel Book, Travel Writing and Terminology* (p. 13). In: Youngs, T. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*, Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 6.

⁴⁸ Milz, S. *Hybridity in Culture, Literature and Language: A Comparative Study of Contemporary Caribbean Canadian and Turkish German Women's Writing Exemplified by the Writers M. N. Philip and E. S. Ozdamar*. McMaster University, Hamilton, Ontario, 1999, p. 15.

⁴⁹ Bendixen, A., Hamera, J. *The Cambridge Companion to American Travel Writing*. Cambridge University Press, 2009, p. 24.

⁵⁰ Hulme, P., Youngs, T. *Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge University Press, 2002, p. 30.

travelogue acquires a solid heritage in American literature that contributes to the dominance of the long forms of travel texts: travel chronicles, travel novels, and long forms of travel non-fiction become dominant in recent travel writing.

Contemporary Latvian travelogue is mainly represented by the middle and short prose forms, such as travel diaries, travel essays or short stories. This peculiarity could be explained by the fact that trips to other countries were quite limited in that period in the history of the Republic of Latvia, when it was a part of the Soviet Union, so travelogues did not have a sort of base. Z. Gutmane also expresses an idea that “the use of the prose short forms is closely related to such an important Baltic prose phenomenon as the redirection of attention from the group to the individual”⁵¹.

The 21st century and the era of technological revolution brings novelty regarding the forms of travel texts into both cultural spaces. Travel blogs gain particular popularity among the current generation. However, they bear rather an informative function, thus having a considerably lower artistic value.

Subchapter 1.6. “**Fiction Travel Texts vs Non-fiction**” raises the issue of whether travelogue belongs to fiction or non-fiction, which has been widely debated and is still not fully resolved. Due to the genre hybridity, it is relatively difficult to identify all the essential differences within travelogues.

American researchers of travel writing indicate that travelogue “exists betwixt and between the factual report and the fictional account, personal memoirs and ethnography, science and romance”⁵². In 1960s, the so-called New Journalism became an alternative narrative strategy. Non-fiction writers claimed that this technique historically associated with fiction – dialogue, inner monologue, detailed first person sensory descriptions. Dynamic narratives resulted; thus, staid or formal travel essays changed into highly personal, idiosyncratic texts, which focused on the traveller’s individuality⁵³.

Contemporary travelogues can be relatively subdivided into three groups. There are travelogues that reflect on real journeys and are, therefore, destination or process oriented. Their main purpose is to inform about a geographical object or a way of travelling, to provide facts or to accentuate some theme related to travel. The majority of travelogues can be attributed to creative non-fiction or literary non-fiction: these are travel narratives; adventure stories; diaries, essays, memoirs and other travel texts that reflect the author’s personal experience, the subjective perception of some geographical object or the subjective criticism of *the other* culture. Such texts have a special outlook on travelling and their main goal is not only to inform, but also to interest. Travel novels, in turn, are based on the plot, where a traveller often takes a position of the main character, reflecting on the experienced through the prism of personal emotional perception.

⁵¹ Gūtmane, Z. *Baltic Prose during the ‘Thaw’*. In: *Back to Baltic memory: Lost and Found in Literature 1940-1968* (Edited by E. Eglāja-Kristone, B. Kalnačs). Riga: LU Institute of Literature, Folklore and Art. 2008, p. 99.

⁵² Bendixen, A., Hamera, J. *The Cambridge Companion to American Travel Writing*. Cambridge University Press, 2009, p. 2.

⁵³ *Ibid.*, p. 232.

Chapter 2 “The Peculiarities of Travelogue in Latvian and American Literature at the Turn of the 20th and the 21st centuries”

There exist certain features that are characteristic of travelogue, being quite universal and identifiable in most travel texts: the concept of the road, the sense of discovery, the passion for adventures and experience, the desire to encounter something unique, etc. The structure of a travelogue is usually based on the image of its author, who is endowed with several roles: he is a traveller, a participant of events, an observer, etc. The synthesis of objective and subjective components determines the originality of the genre of travelogue.

Subchapter 2.1. “**Chronological Narration**” examines the chronological order of events, as one of the essential features of travelogue. The chronological order of events in the composition of any text is a method of its organization, in which actions or events are represented as they occurred in real time. Up to nowadays, this linear principle of narrating has been mainly preserved in both Latvian and American travel writing. In travelogues, it contributes to the accuracy and objectivity of narration, as well as indicates the authenticity of events.

Within the genre of travelogue, the chronological narration is mainly typical for such forms of travel texts as travel diaries, travel documentary prose and travel stories. The chronological representation of events can be detected either from direct designations of days and times in a text, or from the text structure, when the author starts using certain “key” phrases (after..., further, later, the next day, in the morning, etc.) that define places and times in their characteristic chronological order. However, it should be pointed out that in contemporary both Latvian and American travelogues, the chronological narration is gradually losing its significance; instead, the reflections of emotional experiences become of current interest.

Subchapter 2.2. “**The Motif of the Road**” focuses on the image of the road as the thematic and structural core of any travelogue.

The motif of the road and mobility becomes particularly typical of American travel writing of the 20th century. Advances in technology are expanding the horizons of travel itineraries. The image of the road gradually changes; not just the speed functions are being emphasised, but also the possibility to get rid of the compliance with numerous established standards. As a result of technological shifts, new forms of travelling gain popularity, and a new image of the road (the highway) emerges. At the same time, the concept of “inner journey” gets introduced in travelogues, and the road becomes a space for self-discovery. The motif of the road gradually joins the traveller’s desire to express verbally the psychological impact of travel, which is manifested in the changes of geographical mapping as a result of mental cartography.

The image of the road is also often represented in the Latvian travelogues. In I. Abele’s texts, the laconic depictions of the road overlap with the detailed poetic descriptions of the itineraries, in which the author widely uses figurative language, as well as represents some objects related to the road symbolically. In turn, L. Perse’s road and mapping of geographical places are quite heterogeneous, as the traveller does not particularly follow a certain hierarchy of visiting places. With her travel companion Arthur, they go in the depths of North America without any particular plan, as when hitchhiking, their route is mostly determined by the locals, who pick them up along the way.

Subchapter 2.3. “**Domestic Travels, their Specificity and Reflection in Travel Writing**” focuses on the peculiarities of describing home countries in both cultural spaces.

American travellers start exploring their country horizons in the 18th and 19th centuries, mainly with the aim of identifying something new, unusual or exotic. In the 20th and 21st centuries, most people travel within America in search of their country’s identity.

In the post-Soviet and recent Latvian literature, there appear travelogues, in which writers represent various regions of their home country, depicting each from a new perspective. I. Abele reflects on Latgale as a multicultural region of Latvia. She highlights the *otherness* of Latgale, because the dialect people speak, as well as the relations with neighbour countries, endow this region with specific features and distinctive local colouring. Travelogues by L. Muktupavels and A. Terzens “It Happens in Latvia” are focused on 29 remote places in Latvia, each of which forms a micro-world in its own way, where global processes hardly resonate. But despite the static nature of the described settlements, each has a unique history, special people, as well as a certain energy. The writers’ literary excursus across the Latvian provinces breaks down the binary stereotype “centre – province”, in which the centre is associated with progress, and the periphery with stagnation. Muktupavels emphasizes the uniqueness of territorial marginalia and indicates the importance of the anthropological and ethnographic heritage of the periphery in the integrity of national identity.

Travelogues that represent one’s home country are unique in their own way, because the depictions of foreign places often lack the profoundness that is created by the author’s knowledge of history, culture, and other encyclopaedic things, as well as his subjective feelings and emotional affection to the places visited.

Subchapter 2.4. “**Topicality of the Motif of Search**” reveals one of the central motivations of any travel, which is search or quest – an obstacle or challenge that a traveller encounters during his journey and attempts to overcome. This is probably one of the essential organizing principles of travel writing, as most travels involve the motif of search, but the search itself never exists without a travel and is closely connected to it.

The motif of search is often introduced in the very title of a travelogue⁵⁴. It can be also represented in various contexts: travellers can search for their descendants in other countries and for their identity traits in the home country; many search for their self through travel adventures, experience and impressions. In addition, the object of search can be both real and illusory – something elusive, which can be encountered not only in travelling around the world, but also within inner journeys⁵⁵.

Subchapter 2.5. “**The Decisive Role of Facts and Documentary Elements in the Construction of Authenticity of Travel Writing**” highlights the decisive role of documentary material in the context of travelogues. The factual citations make travel narratives “accurate and authoritative representations of life”⁵⁶, when the author tries to convince the reader in the authenticity of everything described. Analysing contemporary Latvian and American travelogues, it can be claimed that almost every text that corresponds to the structure and subject matter of the genre, includes a wide and varied range of documentary elements. However, comparing contemporary travel texts with their earlier counterparts, it can be stated that the recent both Latvian and American travel narratives demonstrate a synthesis of objective and subjective elements. Documentary material is mixed with poetic depictions that reflect the authors’ experience, thoughts, feelings and impressions.

⁵⁴ For example, Leitis, I, Briedis, U. 2016. *In Search of Latvians in Siberia*, or Steinbeck, J. 1962. *Travels with Charley in Search of America*.

⁵⁵ Youngs, T. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p. 102.

⁵⁶ Lisle, D. *The Global Politics of Contemporary Travel Writing*. Cambridge University Press, 2006, p. 29.

Chapter 3 “Manifestations of Binary Oppositions in Latvian and American Travel Narratives”

The thematic dominant of the genre of travelogue actualises the manifestations of binary oppositions, which, in turn, becomes an essential element in the process of interpreting contemporary travel texts. The bipolarity that is characteristic of travelogue, is a construction that reflects reality through the traveller’s subjective receptions. In the analysis and interpretation of Latvian and American travelogues of the turn of the 20th and the 21st centuries, which have been carried out within the framework of the present research, some oppositions typical of the genre have been traced, as well as their specificity in both cultural spaces has been identified.

In the mind of a traveller, the world picture is often formed by comparing the native and the *other*. *Self* – the *other*, a typical opposition within the genre of travelogue, reflects the peculiarities of other lands in contrast to one’s *native* culture, society and its lifestyle. **Subchapter 3.1.** demonstrates the special significance of this opposition in the context of travelogue, as it helps to identify the subject matter of travel narrative, to decode the author’s mental images of geographical objects and their receptions, as well as to identify the ideas expressed in a travelogue. People lifestyle, various cultural and historical processes, iconic landscape objects and other specificities of a foreign country are often reflected through the prism of one’s *native*. By focusing on the spatial *otherness*, a traveller not just indicates the uniqueness of some place, but also highlights the essential differences between the *native*, and thus familiar, and the *other* – sometimes bizarre and inexplicable, more often though exotic and, thus, tempting.

Cultural-spatial duality appears in numerous travelogues by Latvian and American authors. P. Theroux reflects on the African darkness and at the same time on its exotic nature; he identifies the signs of Asian cultural stagnation, thus emphasizing the dominance of his *native* country. A. Manfelde outlines quite a lot of similarities between Latvia and Visby. In her documentary prose the *other* is generally represented through the depictions of the landscape, through the customs of the locals, as well as through the detailed descriptions of purchased souvenirs, in which not only the *other* is depicted through the prism of the *native*, but also the *native* is often represented in the context of the *other*. Due to the genre specificity, in the majority of contemporary Latvian and American travelogues, the *other* is not associated with something weird or hostile; *otherness* is rather viewed and reflected on as exotic and appealing.

Subchapter 3.2. “*Home – travel*” demonstrates the benefits of mobility over daily routine within the genre of travelogue. In this connection, V. Rudnev’s affirmation that the left element of any pair of oppositions is always viewed as positively marked, while the right one – as negatively marked, is not supported in the context of travelogues, because it is the travel that becomes the main motivating force, its process arouses unique emotions and moves forward. Thus, travelling to Africa becomes an opportunity for P. Theroux to escape from civilisation. The traveller believes that the African continent is the best place on the earth, where you can hide from the fast pace of life, as well as enjoy the inner freedom being gained. In turn, a trip to the island of Cape Verde and enjoying its natural landscape allows I. Grinberga to find peace and organize her thoughts.

Subchapter 3.3. focuses on the specificity of the opposition *nature – civilization* in the context of the genre of travelogue. Landscape descriptions not only contribute to the representation of the *otherness* of the places visited; they often demonstrate the traveller’s ability to “merge” with landscape images. In this interaction with the exotic, the traveller’s special relationship with the visited space is identified. In the framework of this opposition, the differentiation between the natural landscape and the cultural landscape is becoming more apparent. The American traveller P. Theroux expresses the idea that Africa’s natural landscape is always apart all the problems,

political and economic paradigms, and is beautiful regardless of time, season, or any other conditions and influences. However, when describing the ancient, rich in tradition African cultural landscape, Theroux often points out that the modern world is hardly able to appreciate this cultural and historical heritage acquired over the centuries and views historical objects just as a source for enrichment. The exotic gradually assimilates into the modern, losing its originality and cultural-historical significance. Many other travellers (I. Abele, I. Grinberga, etc.) also indicate in their texts that the historically authentic vanishes in the diversity of modern technological innovations, thus losing the spirit of antiquity and authenticity.

Chapter 4 “Travelogue in *Life Writing*”

Life writing is a concept that covers various types of auto/biographical narratives and that is used to focus on those texts, the basic component of which is life or some part of life with its significant events. In today’s cultural space, *life writing* becomes a multidisciplinary phenomenon, as biographical and autobiographical features are integrated into their literary works not only by writers, but also by historians, travellers and literary scholars. Auto/ biographical elements can be identified in various types of texts: memoirs, auto/biographies, diaries, letters, essays, travelogues, journalist reports, as well as digital format articles on social networks. Originally, biographical texts conveyed a sense of intimacy as they depicted the brightest moments of people’s lives and provided some overview of their individual experience. Over time, fictional elements get integrated into life stories, so in the today’s reception, the concept of *life writing* can be viewed as a poetic and thematic modification of auto/biography.

In the context of *life writing* a travelogue can be viewed as an objective report on the surrounding world, but it is also, to some extent, a representation of the subjective vision of an individual or culture. Although travel writers mostly position themselves and their texts as authentic, they quite often tend to fictionalize their experience, portraying themselves as characters of their narratives. In its diversity of forms and balancing between fact and fiction, travel writing also includes a dimension of *life writing*. The genre and stylistic elements of *life writing* are synthesized in travelogues, albeit in an artistically transformed form. “Travel writing can thus sometimes seem like an excursion out of the life, or an episode in a life that is distinct yet resonant in terms of the life story as a whole, or a clearing in the life from which the arc as a whole can be surveyed.”⁵⁷

Researchers consider not only the typological diversity of contemporary life stories, but also their problematics; historical, geographical and cultural aspects, which are also widely represented in travel texts, conjoin in the context of life writing. The geographical aspect is directly related to landscape descriptions, as landscape that affects the life of both an individual and the society, is one of the essential semantic components of travel narratives. So, subchapter 4.1. of the present research “**The Elements of *Life Writing* in Landscape Representation**” examines the subjective receptions of *the other* landscapes by Latvian and American travellers. Landscape descriptions add certain authenticity to travelogues, as they synthesize the fixation and documentation of the elements of environment, nature, and epoch. Moreover, it is the landscape that often determines the traveller’s relationship with the unknown, as its reception forms subjective images and special mental maps in the traveller’s mind. Some travellers just mention the geographical objects visited, while others describe each in great detail, applying the so-called

⁵⁷ Cooke, S. *Travel Writing as Life Writing*. In: Thompson, C. (ed.). *The Routledge Companion to Travel Writing*. 2020. Routledge. P. 19.

photographic technique. Accuracy in landscape depictions is especially characteristic of contemporary American travellers. Thus, in P. Theroux's travelogues, there are extended landscape descriptions in the photographic style; they are often emotionally coloured, contain poetic depictions and subjective evaluations, as well as reveal the traveller's subjective receptions. It is significant that the unique can be most accurately represented in comparison, so many objects of *the other* landscape are represented in contemporary travelogues in juxtaposition with the native. A. Manfelde, for example, compares the landscape of Visby with her native Kuldiga, while L. Perse draws parallels between the Latvian and American landscapes. In addition, landscape objects affect the emotional condition of travellers, who not only get to know other countries, continents, cities, people with their culture and traditions, but at the same time they get to know themselves.

Subchapter 4.2. **“Life Stories of Well-known Personalities and Literary Characters in the Context of Travelogue”** examines Latvian and American travel texts related to world-famous personalities or literary characters. By choosing geographical locations that once became the setting of famous literary works or films, the authors of contemporary travelogues tend to demonstrate not only the historical or cultural-historical significance of some place or its associative threads with historical figures, but also to reveal the transformation of this place under the influence of social, political or cultural processes.

Travelogues that narrate on the journeys in the footsteps of famous people can be traced in Latvian travel writing. J. Lorencs's collection of short stories “Roads and People” (2017) introduces the modern reader to the world-famous writers Paul Bowles, Rudyard Kipling and Lawrence Darrell, physicists Nils Bohr and Lev Landau, the Russian Emperor Peter I and other famous historical personalities, as well as focuses on the places, where these people lived, created and prospected. Lorencs's experience in these countries, his descriptions of cultural and historical events, as well as the facts from the lives of the above-mentioned personalities have been laconically conjoined in his travel texts.

In his travel story “World Exotic Islands on the Route of “Milda”” (2016) M. Gailis depicts several islands he visited, which are either shrouded in ancient legends or are the settings of historical events. The traveller describes his stop at St. Helena Island, which is mainly associated with Napoleon's name, and recommends not to miss the opportunity to visit Easter Island, which became especially popular due to the Norwegian traveller Thor Heyerdahl with his voyages, which gave rise to fascinating stories. In particular detail the author describes Mas a Tierra, today known as Robinson Crusoe Island, which attracts tourists with its exoticism, historians with its cultural heritage, but treasure seekers with the stories of long-buried pirate treasures.

One of the specific features of contemporary travelogue in the Anglophone cultural space is representing a well-known journey that appeared in some literary work before⁵⁸. T. Youngs designates such kind of travel writing as the ‘footsteps’ genre⁵⁹; P. Hulme calls it the ‘ambulant gloss’⁶⁰; while M. Lindgren Leavenworth refers to the journeys, in which the author-protagonist travels across the same place and perhaps even in the same way as some traveller before him, as

⁵⁸ This kind of *travel writing* can be illustrated by J. Raban's travelogue “Old Glory: An American Voyage” (1981), where Mark Twain's well-known motif of travelling by boat on the Mississippi is portrayed from a new perspective. Another example of the ‘footsteps’ genre is “One Dry Season” (1989), subtitled as “In the Footsteps of Mary Kingsley”, by Caroline Alexander, whose main aim was to gain the same experience as she had once read about in another travelogue.

⁵⁹ Youngs, T. 2013. *The Cambridge Introduction to Travel Writing*. Cambridge University Press. 2013, p. 184.

⁶⁰ Hulme, P. 1997. *In the Wake of Columbus: Frederick Ober's Ambulant Gloss*. *Literature and History* 6(2), pp. 18-36.

the 'second journey'⁶¹. The attitude to the 'footsteps' genre is very controversial, as most of the attempts are regarded as cheap, predictable, unadventurous and non-valuable for the world literature. However, there exists an opposite assumption that such texts demonstrate a process of renewal in modern literature. In addition, some literary critics find the 'second journey' to be a way of neutralising nostalgia for the previous periods.

Subchapter 4.3. "**Self-searching and Self-investigation in Travelogue**" focuses on inner journeys in the representation of Latvian and American travel writers. In the 21st century, the travel vector has changed a lot. The traditional journey begins to undergo transformations and gradually becomes the individual's way of self-creation or individualisation. The visited places start being depicted through the travellers' inner experience, but the search for unique places often turns into the journeys in search of the self. Thus, contemporary travel writing often actualises the traveller's experience and his subjective reception of a place, as well as indicates one's spiritual growth. A person often undertakes a journey in search of the self or change; he tends to discover the essence of life that is understandable to him, so the journey endows him with self-awareness and understanding the world around him. The journey in search of the self often becomes an inner necessity, a kind of pilgrimage in which the seeker is able to find hope and faith in the spiritual fulfilment of his soul. Travel becomes a trajectory of change, as it "enables self-development through the contact with otherness"⁶².

K. Salak's travel novel "The White Mary" is written in the tradition of spiritual autobiography. Self-discovery or introspection of characters becomes the thematic core of the novel. The scenes of searching for the well-known war reporter Robert Lewis in the remote, mystical jungles of Papua New Guinea intertwine in the novel with the main character's Marika life stories. The journey in search of Lewis turns into her own life journey and self-discovery. Marika starts analysing the essence of her life and ponder the established life values. Adventures in the jungle along with Marika's philosophical reflections on her life lead to a re-evaluation of various life situations, giving impetus to her spiritual rebirth.

The motif of search for the self and the meaning of life is revealed by G. Repse in her book "Stories about Disciples", offering the reader several stories of people being on the way of search. The author points out that the route and its destination can change; in some cases, the traveller also changes. The opportunity to discover another self through travel, as well as to stay with one's real self while travelling, can be detected in I. Abele's diaries and travelogues. The traveller is open to change; during her travels in Siberia, Germany or Latgale, Abele often meets a different self, which makes her change and re-evaluate many life issues. Such changes have been constantly reflected in her texts, indicating the traveller's way of self-discovery.

Subchapter 4.4. entitled as "**The Motif of Identity Search in the Context of Travelogue and Life Writing**" introduces contemporary travel texts, where the authors either describe their own identity transformations while travelling, or search for the features of their national identity in other countries.

The American Eddy L. Harris spent a year travelling across Africa in search of his identity. Harris's reflections are represented in his autobiographical travel narrative "Native Stranger: Black American's Journey into the Heart of Africa" (1992), which is emotional, adventurous, and thought-provoking, as it not just reflects the motif of search for one's ancestry, but also

⁶¹ Leavenworth, M. L. 2010. *The Second Journey: Travelling in Literary Footsteps*. Umea Sweden.

⁶² Lipski, J. *Travel and Identity: Studies in Literature, Culture and Language*. Springer International Publishing AG, 2018, p. 2.

demonstrates the impact of both authoritarian and totalitarian political regimes on the lives of the locals.

The motif of search for identity and its maintaining takes a special place in Latvian literature, including travel writing, due to various historical and geopolitical processes. Until nowadays, Siberia has been considered as one of the world's geopolitical regions, which the Latvian nation associates with imprisonment and a place of exile. The representatives of the Latvian diaspora, who can still be found in the remote regions of Siberia, tend to feel their belonging to both Latvian and Russian cultural spaces, which can cause an internal psychological struggle that results in the formation of a hybrid identity.

The motif of search and maintaining the Latvian national identity can be traced in I. Leitis's and U. Briedis's travel diary "In Search of Latvians in Siberia". Both the authors refer to their 1975 bicycle trip to Siberia as to a kind of mission, the purpose of which was to find traces of the Latvian diaspora with people's individual destinies and the common history. Travelling across numerous villages, the travellers study the language, culture and lifestyle of the locals, trying to detect the signs of the Latvian national heritage, as well as to identify the level of assimilation of the Latvian diaspora.

Chapter 5 "Geopolitical Discourse in Contemporary Latvian and American Travel Narratives"

The key element of travelogues is movement in space. Today's traveller reflects on travel as a component of his lifestyle that is connected to mobility. In his studies of the politics of mobility, a human geographer Tim Cresswell distinguishes various forms of mobility, emphasising the difference between mobility as a chosen option and a compelled option, which is "central to any hierarchy and thus any politics of mobility"⁶³. In the frames of the present research the concept of geopolitics can be applied to all forms of travel representation, conceptually or episodically emphasizing the historical and political processes of the depicted geographical territories. Many geographical objects can be politicized due to various political movements influencing them, so the geopolitical framework in travelogues represents the ontology of ideological framework of political systems.

Subchapter 5.1. "**Representation of Place in Travelogues**" reveals the position that the artistic space in contemporary travelogues is much more than just the environment; it is often a reflection on the consequences of particular historical events and political processes. Many of the emotional characterizations of territories and their reputations created in earlier travelogues have been deconstructed, as the literary compass is being modified under the influence of historical, social, cultural or political processes.

Subchapter 5.2. "**Travelogues in the Context of Mental Cartography**" indicates that any traveller converts the newly explored territories into subjective scales, and projects them into the mental maps created by own experience. The function of literary cartography is to transmit certain experience, to redefine literary conventions, basing on the specific features of a place and often foregrounding the national experience, as well as to study the functions of a certain society in the modern era. A mental map is a subjective idea of each individual or a group of individuals about a territory in its geographical sense, which is often driven by historical events or manifestations of a political regime. Some authors of travel texts indicate the "dark side to travel, as in voyages that

⁶³ Cresswell, T. *Mobilities I: catching up*. Progress in Human Geography, 2011, p. 22.

are part of invasion, conflict and enforced transport”⁶⁴, rather than focus on travel adventures, exploration of places, or represent journeys into the self as a way of self-exploration. In the 21st century, the reception of a certain geographical place is somewhat different from the previous experience, as generally accepted stereotypes often collapse under the influence of subjective modelling of the modern world. Siberia is becoming one of those geopolitical regions, which historically gained the emblematics of marginality, harshness and the Otherness. Against the backdrop of political processes, it gradually acquires the characteristics of a place of exile or imprisonment, but in modern travelogues the connotation of isolation has been also assigned to this region.

Subchapter 5.3. **“Geopolitical Topicality of the Siberian Chronotope in Travel Writing”** provides an overview of the reflections on Siberia in the world literature at different time periods. The image of Siberia, with its heterogeneity, politically marked history, often exotic landscape in the narrator’s perception, has always fascinated world travellers and writers. In the frames of contemporary travel writing, the receptions of the Siberian cultural space are multi-layered. T. Youngs and P. Hulme consider a trip to Siberia as extreme, because the region represents an absolute periphery that brings bewilderment, thus the journey becomes prior to writing about it. Modern Siberia is completely unfamiliar to many travellers, but people’s lifestyle has been often represented as primitive according to the standards of modern world development.

Subchapter 5.4. **“Constellations of the Siberian Chronotope in Travel Texts by Contemporary Latvian and American Writers”** provides an overview on the amplitude of representing the Siberian chronotope in Latvian and American travelogues. In the geopolitical discourse, the image of Siberia is often depicted as a place of exile, for the representatives of both the countries even nowadays tend to reveal politically oriented discriminations related to this region.

Basing on the clichés created in the course of time, Siberia in the minds of Americans is rather associated with immense, usually white and often uninhabited spaces, the harsh winter coldness and the darkness of its short days. P. Theroux assigns the Siberian space a mental image of bleakness and silence, and does not particularly try to delve into the cultural, historical or political processes, so the geopolitical traits minimally appear in his travelogue. I. Frazier, in his turn, demonstrates another reception of Siberia, which significantly differs from the impressions represented by Theroux. In “Travels in Siberia”, the author emphasizes not only the geographical stereotypes of this place, but also the historical and political associations. The theme of exile is constantly pervading Frazier’s travelogue; he claims that “for most people, Siberia is not the place itself but a figure of speech”⁶⁵, which gives the Siberian space a metaphorical image of coldness, remoteness and exile.

Multiple representations of the Siberian topochrone and the political vector actualized in travelogues by contemporary Latvian authors are related to the historical memory of the Latvian nation. Geopolitical motives in the reception of the Siberian image takes the main place, for in the minds of Latvian people Siberia has long time been associated with imprisonment and a place of exile. In her travel diary “East from the Sun and North from the Earth” (2005) I. Abele demonstrates the modern Siberian periphery of the totalitarian empire with “the large community

⁶⁴ Hart, J. L. 2021. *Violence and Movement: Conflict, Genocide and the Darker Side of ‘Travel’*. In: INTERLITTERARIA 2021, 26/2: p. 431.

⁶⁵ Frazier, I. *Travels in Siberia*. Picador. 2011, p. 3.

of descendants of people deported from Latvia by the Soviet regime”⁶⁶. She depicts the lifestyle of the local population of the Latvian origin, describes their most typical traditions, shows her interest in people’s occupation. Abele not just notices the assimilation processes, but also accentuates the preservation of Latvian cultural and historical heritage. Although the writer does not ignore the historical memory and reflects on Siberia in her diary as a place of migration, she “does not impose the current Siberian image marked by the past shadows on the reader”⁶⁷. In turn, I. Leisis’ and U. Briedis’ travel diary “In Search of Latvians in Siberia” (2016), focuses on the image of the Latvian nation and its lifestyle in numerous Siberian settlements. The travelogue helps to determine the signs of identity preserved by Latvian immigrants over many years, to identify the spheres of their assimilation, as well as to analyse the influence of the Soviet regime on the destiny of the Latvian nation. It is a significant fact that a journey of 1975 turned into a travelogue nowadays – in a different epoch and under different ideological conditions.

Chapter 6 “The Artistic Form of Travelogue and the Pragmatics of Paratext in Contemporary Latvian and American Travel Texts”

The artistic form of a text plays an essential role in the context of contemporary travelogue. The specificity of the text design is what establishes a certain interconnection between the author’s work and the conventions of book publishing. In addition, the use of paratextual elements makes it possible to differentiate travelogue from other genres, as well as serves as evidence for the authenticity of a narrative.

The concept of paratextuality was elaborated in the second half of the 20th century by the French narratologist Gérard Genette, who expresses an idea that paratextuality gives any text the integrity of a literary work, as it encompasses a set of elements that perform multiple informative functions, establish a communicative bond with a reader, as well as assign pragmatics to the final version of any text.⁶⁸ Travelogues include a wide range of paratextual elements that perform both informative and performative functions, enriching it and constructing its modality. The following paratextual elements have been identified in the course of the present research: extended titles, epigraphs, dedications, prefaces, authors’ notes, as well as documentary and illustrative material that has been collected during travels. Paratext significantly complements and visualizes any travelogue. Documentary and autobiographical material, for example, serves as evidence that the events described are real, while the copies of archival materials testify to the authenticity of historical events.

All the paratextual elements characteristic of travel writing have been illustrated by numerous examples from Latvian and American travelogues in a comparative perspective. Extended titles, which are more typical of American travel texts, often provide the reader with information on the subject matter – the itinerary or its specifics, highlighting either some geographical object (e.g. P. Theroux’s “Dark Star Safari: Overland from Cairo to Cape Town”) or typological affiliation of a text (“The Mary McCornack Thompson Diaries”), else indicating the purpose of a journey as in “Duende: In Search of Flamenco” by J. Webster. The extended titles

⁶⁶ Burima, M. *Travelogues in Latvian Literature (late 20th – early 21st century): Deconstruction and Reconstruction of Mental Borders*. In: The Proceedings of the 1st SWS International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2014, Book 3, Volume 1, Section Anthropology, p. 286.

⁶⁷ Burima, M. 2008. *Versija par versiju*. Available at: <https://www.satori.lv/article/versija-par-versiju> [Accessed on 8 December, 2021].

⁶⁸ Genette, G. 1997. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.

can be frequently traced in Latvian travelogues. They might reflect on the route of a trip as in L. Perse's "Hitchhiking Around the World. North American Cocktail", or on the motif of search as in "In Search of Latvians in Siberia" by I. Leitis and U. Briedis. Some of travelogue titles can be also symbolic, metaphorical or stylistically and emotionally coloured (e.g. E. Gilbert's travel memoirs "Eat, Pray, Love" or K. Salak's travel novel "The White Mary").

An epigraph, which is a statement of some writer, who is not the author of this particular text, can greatly contribute to the reader's interpretation of a travelogue, as it often draws the reader's attention on some idea, or, being related to the text itself, guides the reader to the appropriate reception of the main theme or motif represented in the text. Thus, the epigraphs selected by I. Abele reflect the central paradigms of her travelogues. The epigraph of the first diary in her story collection "East from the Sun and North from the Earth" reveals the central motif of her narration, which is the representation of spiritual searches and hesitations through the inner self of the main character. In turn, the epigraph of the third travelogue in the same collection, which has been borrowed from the folk tale, symbolically suggests going in search of a miraculous palace. As an epigraph for his travelogue "Dark Star Safari" P. Theroux chose the lines from "The Greenest Continent" by a modernist Wallace Stevens, which indicates the geographical aspect of the travelogue, as well as reveals Theroux's particular reception of the African continent. The selected epigraph and the title of his travelogue, reflect one of the canonical motifs associated with the African continent – the motif of African darkness, which was earlier introduced and popularised by Joseph Conrad in his novel "Heart of Darkness".

Dedications, which can perform various functions within a travelogue, are also typical of the genre. A dedication at the beginning of K. Salak's travel novel "The White Mary" indicates that it appeared after the death of the author's brother Marc and was written in his memory with the note "Remember to wait for me". The fact of such a loss can explain some issues emphasized throughout the novel: the searches and sufferings of the main character might possibly reflect Salak's own emotions in the process of writing the travelogue.

Travelogues often contain dedications in a form of acknowledgement, which appear either at the beginning or at the end of the book with a function to express gratitude to potential supporters for their help in the process of writing or publishing a book. It can be related either to the financial aspect, to the motivational aspect, or to some ethical or ideological aspect. I. Leitis includes such a dedication into his travel diary "In Search of Latvians in Siberia". It contains a fairly extensive list of supporters, to whom the authors express their gratitude for cooperation during the trip, for the friendly attitude and hospitality in the countries visited, for the financial support in Latvia, as well as for the motivation to share the impressions and discoveries gained from their trip in the later published book. In turn, the traveller L. Perse finishes her travelogue "Hitchhiking Around the World" with a special "thank you", where she expresses her sincere gratitude to her relatives and friends; to those who helped and gave advice; to those who supported their journey financially; as well as to other "strangers for their positive wishes and helpful recommendations!"⁶⁹

The author(s)'s picture often appears on the front or back cover of the book, which not just double indicates the authorship, but also gives the book a status of a document in some way, pointing out at the authenticity of the events described in it. I. Leitis and U. Briedis are depicted with their bicycles on the front cover of "In Search of Latvians in Siberia"; I. Abele's photo appears on the back cover of her story collection "East from the Sun and North from the Earth", where the author is at the computer, as if writing this very book; K. Salak's picture is placed on the first page

⁶⁹ Perse, L. *Hitchhiking Around the World*. "JELGAVA PUBLISHING HOUSE" Ltd., 2017, p. 235.

of her novel “The White Mary” along with the information about her travels, achievements in journalism, in editing of “National Geographic” and in literature.

In most cases, the illustrative material selected for a travelogue, reflects the specifics of this genre and is directly related to the content of the text and the cultural spaces depicted in it. Illustrative material, which nowadays has acquired an important status in travel writing, is typologically diverse. Pictures, photographs, fragments of geographical maps, copies of archival materials and documents, as well as other paratextual elements have been widely used in most travelogues. They bear not just aesthetic and informative functions; all these elements also play an essential role in the construction of the modality of a travel narrative, which verifies the authenticity of its plot. Along with illustrative material, a wide range of documentary material can be identified in travelogues. The role of historical facts and documents is highlighted in Leitis’s and Briedis’s travel diary. The stories of the locals are illustrated with the copies of real documents (fragments of letters and telegrams, newspaper articles, fragments from the archives of the KGB). All this not just adds historical context to the travelogue and endows the narrative with the status of a document, but also demonstrates geopolitical vicissitudes of that time.

Mapping becomes the structural dominant of contemporary travel writing. One of the functions of geographic maps is to facilitate the process of communicating geospatial information. Travelogues often contain fragments of geographic maps, plans of travel itineraries and pictures of geographic objects that endows a place with a certain meaning as well as helps to examine how these meanings interact with the text itself. Cartographic elements are more common for American travelogues (P. Theroux), which are often considered cartographically oriented repositories and sources of justification the authenticity of a journey. Systematic illustrating the travel process with the fragments of geographic maps can be also detected in some Latvian travelogues (L. Pērse, I. Leitis and U. Briedis). Map fragments illustrate the perspective, from which the authors of travelogues perceive other lands. Over time, their function changes from depicting geographical progress to the reflecting on the psychological state of a narrator, the cultural geography and the landscape of the region, as well as the identity of the locals.

Epitext, which is “any paratextual element not materially appended to the text within the same volume but circulating, as it were, freely, in a virtually limitless physical and social space”⁷⁰, is also a component of a travelogue, typical of the genre. These are the authors’ interviews, lectures and discussions, critical notes of scientific editors, extracts from correspondence, readers’ reviews, etc. In the context of the present research, several interviews were considered (P. Theroux⁷¹, K. Salak⁷², A. Manfelde⁷³, etc.). Besides, numerous reviews of readers and critics were analysed, which contributed to both the reception of the texts and their interpretation.

⁷⁰ Genette, G. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997b, p. 344.

⁷¹ The transcript of the interview with P. Theroux (May 18, 2003) is available at: <http://www.booknotes.org/Watch/176128-1/Paul+Theroux.aspx> [Accessed on 26 March 2022].

⁷² The printed version of the interview with K. Salak can be found in 2009 book edition of Picador. (Salak, K. *The White Mary*. First Picador Edition: 2009, p. 355-358).

⁷³ <https://irliiepaja.lv/kultura/kopa-ar-andru-manfeldi-celojuma-uz-visbiju/>

The full text of A. Manfelde’s personal blogs about travels in Visby is available at: <https://literatura.lv/unit/1509887?lang=de> [Accessed on 29 March 2022].

CONCLUSIONS

1. In the framework of the Doctoral thesis “Typology of the Genre of Travelogue in Latvian and American Literature at the Turn of the 20th and the 21st Centuries” a comparative analysis of Latvian and American travelogues has been carried out, identifying the typology of travel texts and the subjective features and genre variations determined by various factors. In the course of the research, the contemporary peculiarities of the genre of travelogue have been analysed, the hybrid nature of the genre and the typological diversity of travel texts have been revealed, the evolutionary processes of the genre in the cultural-historical discourse and the influence of globalization processes have been highlighted. The discourses of gender studies, life writing and geopolitics, as well as the role of paratext within travelogues, have been integrated into the research.
2. Travel writing is a constantly changing genre, which has undergone numerous transformations in its complicated evolutionary process. The question of determining the boundaries of the genre – coexistence, overlapping, symbiosis, creolization – is a topical field for research. The capacity of a contemporary travelogue to combine a wide spectrum of narrations and types of discourse (political, geographical, historical, linguistic, ethnological, etc.) assigns travelogue with heterogeneity and hybridity.
3. Travelogue of the turn of the 20th and the 21st centuries has a variety of text forms (novel, short story, diary, essay, memoir, blog, etc.), it includes characteristics of other genres (fiction, non-fiction, creative non-fiction), reveals numerous themes and motifs, and can be considered in various discourses. The contemporary American travelogue is mainly represented in the long text forms, such as a travel novel or travel chronicles, while the Latvian travelogue more often appears in the form of an essay, diary or story. The semantic and structural analysis leads to the conclusion that the majority of contemporary travelogues possess the features of both fiction and non-fiction. Non-fiction texts (with some fictional digressions) are more typical of American travel writing; in turn, Latvian travelogue, distinguishes with numerous fictional features. Nowadays travel writing acquires a new dimension due to technological shifts and proliferation of newly developed ways of documenting reality. However, despite the fact that travel materials are increasingly published in a form of blogs, the basic forms of travelogue do not vanish, but are retained in new forms. For example, traditional book-form travel diaries or essays are gradually transforming into web diaries, the authors of which make a certain contribution to the development of the genre by bringing literary aesthetics.
4. Content analysis of Latvian and American travelogues proved that the defining features of the genre are the chronological narrative, the image of the road and the motif of search (more often manifested in American travel writing), as well as integration of facts and documentary elements. Both Latvian and American travelogues contain a synthesis of objective and subjective elements. However, due to the constant genre transformations, some content modifications can be detected: the chronological sequence of events begins to give way to depicting the traveller’s experience; under the influence of various social or geopolitical processes domestic travels get more popular than foreign travels; travel writing gradually loses its taste for adventure and discovery, but often focuses on self-searching and self-investigation.
5. The opposition *the Self – the Other* remains the genre defining category of contemporary Latvian and American travel narratives. It reveals *the otherness* and uniqueness of some geographical object, as well as determines the traveller’s mental mapping of a certain place.

Thereby, the traveller not only becomes a source of information about another culture; in the process of comparing *the native* and *the other*, he also expresses his subjective attitude towards another cultural space. Besides, *the native* and *the other* can merge in a common context; moreover, under some circumstances *the other* can transform into *the native* in the traveller's individual experience, while the periphery of the *native* land can be positioned as *the other* and unusual.

6. Most contemporary American and Latvian travel texts, diaries and memoirs in particular, contain distinct features of life writing. The hybrid status of the genre of travelogue enables both the autobiographical dimension, which focuses on the definite stage of the traveller's life, and the biographical dimension, which relates to other people the traveller encounters during his journey. The traits of life writing can be traced in landscape descriptions, which express the traveller's emotional state; the character of a travelogue can be a historically known person or a character of some earlier work of fiction with his own life story; travel can also affect the person's inner world, and the motif of self-searching and self-investigation becomes relevant for several contemporary Latvian and American travel writers (I. Abele, G. Repshe, K. Salak, etc.).
7. Along with the geographical framework, travelogues were also considered within the geopolitical discourse, which is closely related to political, religious or ethnic conflicts, as well as to other historical processes. The Siberian text, which has been widely studied in the present research, reflects controversial cultural clichés caused by different historical paradigms and ideological processes. The analysis of the texts revealed that although there are certain parallels in the North American and Latvian representations of the Siberian region (a cold, remote land with a vast territory and peculiar landscape), the reception of Siberia in each particular case is very specific. A motif of search constantly appears in Latvian travelogues, when travellers tend to find the traces of the forced mobility, which is the Latvian diaspora in remote Siberian regions. Thereby, such travel narratives reveal the geopolitical results of the historical-political processes, depicting the victims of the Soviet totalitarian empire and indicating the gradual assimilation of the exiled people in the Siberian cultural space.
8. In the course of the research, it has been claimed that the artistic form of a text is an essential element of travelogue composition together with its plot, setting or characters. The paratextual apparatus in both American and Latvian travel writing possess certain pragmatics, as paratextual elements that numerously appear in travel texts perform various functions: they indicate the genre and the theme, form a connection between the travel as a process, the places described and their historical context; confirms the authenticity of the narrative and creates a bond between the author and the potential reader. Peritext complements and visualizes the plot of a narrative. The afterword and preface serve as comments that can partially reveal the author's ideas, which further affects the reader's reception of the text. The epitext (interviews, excerpts from letters or diaries, readers' references, notes of literary critics, reviews, etc.), in turn, provides additional information on the narrative, which often motivates examining the same text from various perspectives.